

АМІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

2 курсу денної форми навчання

ГОЛОВЧУКА Ростислава Ігоровича

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент

ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент

ТЕНЮХ Зоряна Ігорівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«7» грудня 2023 р., протокол № 5

завідувач кафедри фінансів та обліку

(підпис)

(МЕЛЬНИК С.І.)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«13» квітня 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ГОЛОВЧУКА Ростислава Ігоровича**

1. Тема роботи «Сучасний стан банківської безпеки України»
керівник роботи ПАЦУЛА Ольга Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент
затвержені розпорядженням директора Інституту від «07» квітня 2023 р. № 4
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань банківської безпеки, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): охарактеризувати поняття банківської безпеки та окреслити фактори впливу на неї; дослідити методiku оцінки рівня банківської безпеки; проаналізувати рівень і динаміку банківської безпеки України протягом останніх років; оцінити ризики банківської системи України; охарактеризувати монетарні інструменти впливу на банківську безпеку в умовах воєнного стану; запропонувати шляхи удосконалення підходів до розпізнавання загроз та викликів банківській безпеці.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Динаміка інтегрального індикатора банківської безпеки України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023, динаміка економічних нормативів капіталу банківської системи України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023, динаміка нормативу великих кредитних ризиків банківської системи України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023, динаміка нормативів максимального кредитного ризику на одного клієнта та кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами за період з 31.12.2019 по 01.08.2023, динаміка індексів GPR та GEPU за період 01.01.2019 – 01.05.2023, картка ризиків банківського сектору Індекс фінансового стресу за період 06.2008 – 06.2023, динаміка субіндексів, які формують індекс фінансового стресу за період 06.08.2022 – 06.2023, динаміка індексу споживчих цін в Україні за період 01.2022 – 08.2023

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ПАЦУЛА О.І.		
2	ПАЦУЛА О.І.		
3	ПАЦУЛА О.І.		

7. Дата видачі завдання «13» квітня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.07.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2023	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2023	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2023	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

ГОЛОВЧУК Р.І.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

ПАЦУЛА О.І.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ГОЛОВЧУК Р. Сучасний стан банківської безпеки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних та практичних засад банківської безпеки, оцінки її стану та наданні пропозицій для мінімізації загроз банківській безпеці країни. Здійснено аналіз сучасного стану банківської безпеки України, проведено оцінку ризиків банківської системи та охарактеризовано монетарні інструменти впливу на банківську безпеку в умовах воєнного стану. Запропоновано шляхи удосконалення підходів до розпізнавання загроз та викликів банківській безпеці.

Ключові слова: банківська система, банківські безпека, нормативи Національного банку України, інтегральний показник банківської безпеки, загрози банківській безпеці.

ANNOTATION

HOLOVCHUK R. Current state of banking security in Ukraine. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the study of theoretical and practical foundations of banking security, assessment of its state and provision of proposals to minimize threats to the country's banking security. An analysis of the current state of banking security in Ukraine was carried out, an assessment of the risks of the banking system was carried out, and the monetary instruments of influence on banking security in the conditions of martial law were characterized. Ways to improve approaches to recognizing threats and challenges to banking security are proposed.

Keywords: banking system, banking security, regulations of the National Bank of Ukraine, integral indicator of banking security, threats to banking security.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	9
1.1. Поняття банківської безпеки та факторів впливу на неї	9
1.2. Методика оцінки рівня банківської безпеки.....	18
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..	29
2.1. Аналіз рівня та динаміки банківської безпеки	29
2.2. Оцінка ризиків банківської системи України	39
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	50
3.1. Монетарні інструменти впливу на підвищення безпеки банківської системи в умовах воєнного стану	50
3.2. Аналіз та удосконалення підходів до розпізнавання загроз та викликів банківській безпеці	55
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах, умовах воєнного стану, уся банківська система працює в середовищі невизначеності, суттєвої волатильності ринку, постійних потрясінь та ризиків. Втрата значної частини банків через фізичні руйнування та окупацію значної території країни, падіння платоспроможності населення та бізнесу призводять виникнення суттєвих загроз для банківської безпеки. Саме тому дослідження питання безпеки банківської системи, її стану, оцінки загроз та викликів, які несуть в собі зміни геополітичного, економічного та соціального характеру, необхідність побудови механізму уникнення або, хоча б мінімізації загроз та викликів сьогодення, є вкрай актуальним.

У наукових дослідженнях питанню банківської безпеки присвячено чимало праць та наукових досліджень. Серед них варто виділити роботи Барановського О., Васильчишина О., Вовка В., Голобородько Ю, Зачосової Н., Зубка М., Єпіфанова А., Мельника С., Побережного С., Франчука В. та багатьох ін. Під час написання кваліфікаційної роботи використовувалися також дані Національного банку України. Міністерства фінансів, Міжнародного валютного фонду.

Мета дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних засад банківської безпеки, оцінки її стану та наданні пропозицій для мінімізації загроз банківській безпеці країни.

Для досягнення мети окреслено ряд завдань:

- охарактеризувати поняття банківської безпеки та окреслити фактори впливу на неї;
- дослідити методіку оцінки рівня банківської безпеки;
- проаналізувати рівень і динаміку банківської безпеки України протягом останніх років;
- оцінити ризики банківської системи України;
- охарактеризувати монетарні інструменти впливу на банківську безпеку в умовах воєнного стану;

- запропонувати шляхи удосконалення підходів до розпізнавання загроз та викликів банківській безпеці.

Об'єктом дослідження є банківська безпека України.

Предметом дослідження є теоретичні засади банківської безпеки та чинники, які формують її стан.

Методи дослідження. Кваліфікаційна робота ґрунтується на використанні загальнонаукових методів дослідження, таких як: спостереження (при пошуку інформації для розрахунку індикаторів банківської безпеки), аналіз (при дослідженні теоретичних підходів до формування поняття «банківська безпека», вивченні динаміки та тенденцій показників, які її формують, оцінці основних факторів впливу на неї), синтез (для узагальнення основних результатів дослідження), дедукція (при дослідженні діяльності окремих банківських установ та її впливу на банківську безпеку країни), індукція (при формуванні думки про вплив геополітичних чинників банківської системи на діяльність окремих банків). В процесі оцінки стану банківської безпеки використовувався принцип системного підходу, при якому до уваги бралися усі показники в комплексі, взаємозв'язку та взаємообумовленості. Для оформлення результатів дослідження використовувалися таблиці та графічний метод. Для формування пропозицій застосовано метод абстрагування.

Наукова новизна отриманих результатів:

- проаналізовано стан банківської безпеки в умовах перед- та воєнного стану, проведено SWOT-аналіз сильних та слабких сторін, а також можливостей та викликів банківській системі України, надано пропозиції щодо удосконалення підходів до визначення загроз безпеці банківської системи.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено дослідження теоретичних аспектів поняття банківської безпеки, окреслено типи факторів, які на неї впливають. Проаналізовано існуючі методики оцінки безпеки банківської системи країни.

Другий розділ роботи присвячено оцінці стану банківської безпеки за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки,

проаналізовано динаміку ключових індикаторів та дотримання нормативів Національного банку. Значну увагу також приділено оцінці ризиків банківської системи різного характеру.

Третій розділ роботи спрямований на окреслення монетарних підходів та інструментів їх впливу на підвищення безпеки банківської системи в умовах воєнного стану, проведені аналізу сильних та слабких сторін банківської системи України, наданні пропозицій по удосконаленню системи мінімізації впливу ризиків на неї.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 найменувань, на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 68 сторінки, в тому числі 15 таблиць, 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття банківської безпеки та факторів впливу на неї

Банківська діяльність є важливою складовою фінансової системи держави та в сучасних умовах піддається значному впливу наявних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру. Поряд з такими нагальними питаннями як необхідність повернення кредитів, підвищення рентабельності, забезпечення фінансової стійкості, ліквідності та оптимізація ризиків виникають проблеми пов'язані із майновою та кадровою безпекою, викликані воєнним станом в державі.

Поняття банківської безпеки є предметом багатьох наукових досліджень, в яких вчені намагаються з'ясувати, що включати в це поняття і чи можна його ототожнювати з такими, як наприклад: «безпека банку», «безпека банківської системи», «безпека банківської діяльності».

Так, у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 наводиться визначення банківської безпеки як рівня фінансової стійкості банківських установ держави, що дає можливість забезпечити ефективність функціонування банківської системи та захистити її від внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників [24].

В Енциклопедії банківської справи можна знайти таке пояснення безпеки банку як системи заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх та внутрішніх загроз [13]. При цьому, окреслюється, що стан безпеки визначається тим, наскільки банк здатний протидіяти спробам як прямого незаконного проникнення до майна банку зі злочинною метою, так і намаганнями завдати шкоди зі сторони конкурентів або якихось злочинних угруповань шляхом здійснення впливу на банківську діяльність різного роду шахрайськими схемами.

У своїй праці М. Зубок визначає безпеку банківської діяльності як: стан стійкої життєдіяльності, при якому забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно та адекватно реагувати на будь-які негативні прояви внутрішнього та зовнішнього середовища; здатність протидіяти різним посяганням на власність, діяльність та імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх та зовнішніх загроз [18, с. 7]. При цьому, основною ціллю формування безпечного середовища банку визначається виключення можливості заподіяння збитків банківській установі та забезпечення ефективної діяльності та якісного надання послуг чи виконання передбачених функцій. З огляду на це, окреслено завдання безпеки банку, серед яких:

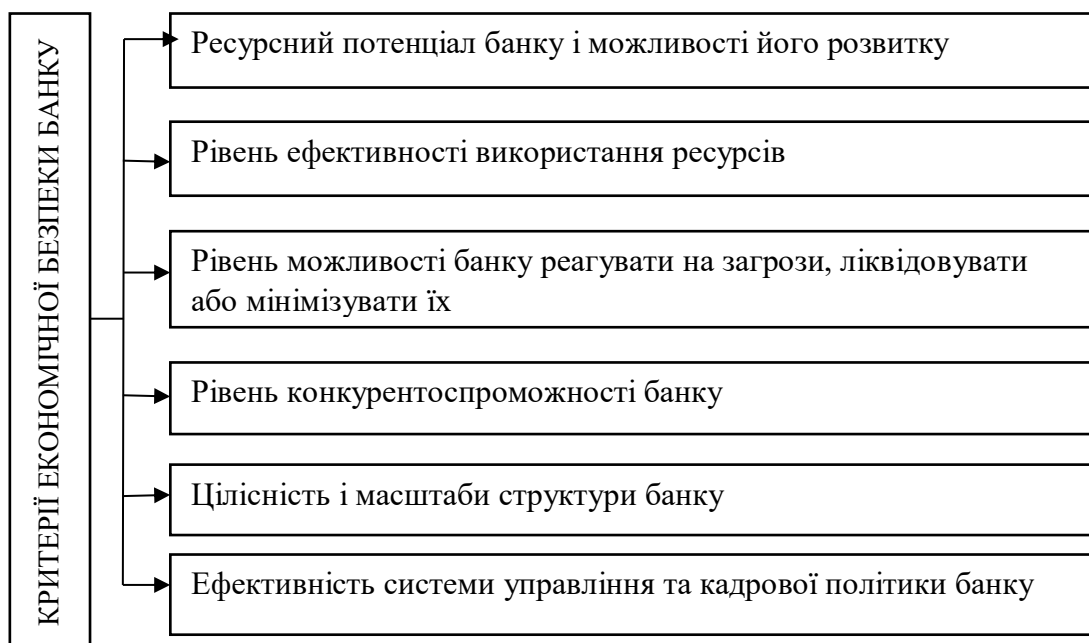
- захист законних інтересів банку і його працівників;
- профілактика та попередження потенційних правопорушень і злочинних посягань на майно та персонал банку;
- своєчасне виявлення та оперативне реагування банку на загрози, що виникають;
- виявлення причин, умов та обставин, які можуть призвести до заподіяння банку або його контрагентам будь-якої шкоди;
- виявлення сприятливих причин та умов для забезпечення банком своїх основних інтересів;
- виховання та навчання персоналу з питань безпеки;
- послаблення негативних наслідків від впливу негативних факторів на діяльність банку;
- збереження та ефективне використання наявних фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку [18, с. 8].

Безпеку банку також розглядають як стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, який дозволяє надійно зберегти та ефективно використовувати усі види ресурсів [21, с. 8].

Розглядаючи поняття безпеки банку, найчастіше акцентують увагу на економічній безпеці і тут тлумачать її як такий стан, при якому забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банківської установи, гарантується захищеність фінансових та матеріальних активів, існує здатність оперативно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища [18, с. 166 – 167].

Р. Гриценко пояснює економічну безпеку банку як такий стан банківської системи, при якому немає можливості зашкодити її фінансовій стійкості чи репутації будь-якими негативними та чітко спрямованими діями третіх осіб, установ чи організацій [10].

Досліджуючи економічну безпеку, звертають увагу також і на критерії, за якими можна її оцінити (рис. 1.1).

Джерело: складено автором за даними [18]

Поряд з економічною безпекою банку виокремлюють фінансову, як одну із складових загальної безпеки банку.

Значні дослідження в цій сфері були проведені О. Барановським, який зазначає, що: «фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати в двох аспектах. По-перше, з точки зору фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів.

По-друге, з точки зору недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, Національному банку України та вітчизняним комерційним банкам» [2, 11 с.].

Приділивши більше уваги дослідженню поняття фінансова безпека банку, узагальнимо основні трактування у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування поняття «фінансова безпека банку»

Автор	Визначення поняття
1	2
Барановський О. [2]	Сукупність умов, при яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, при якому вони не здатні завдавати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню та відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей. Це також стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості та середовища, в якому він функціонує.
Вовк В. [5]	Стан банку, що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім та внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу оточуючого середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін, а основною метою безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому на ринку банківських послуг та недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків внаслідок реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз.
Голобородько Ю. [9]	Стан, який характеризується оптимальним рівнем залучення і розміщення ресурсів при мінімізації загроз та негативних явищ і характеризує здатність банків до саморозвитку, підвищення ефективності та конкурентоздатності.
Дмитров С. [12]	Це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує
Єпіфанов А., Пластун О., Домбровський В. [14]	Це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку
Зачосова Н. [15]	Це такий фінансовий стан банку, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах.
Побережний С. [32]	Це важлива складова фінансової, а тому і національної безпеки та стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.

Продовження табл. 1.1

1	2
Хитрін О. [38]	Це динамічний стан, при якому банк: юридично і технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має в своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу.

Джерело: складено автором за даними [2, 5, 9, 12, 14, 15, 32, 38]

Система фінансової безпеки покликана визначити ризики та окреслити потенційні небезпеки через застосування індикаторів та проведення діагностики і моніторингу її стану. Оцінюючи фінансову безпеку також звертають увагу на ряд критеріїв (рис. 1.2).

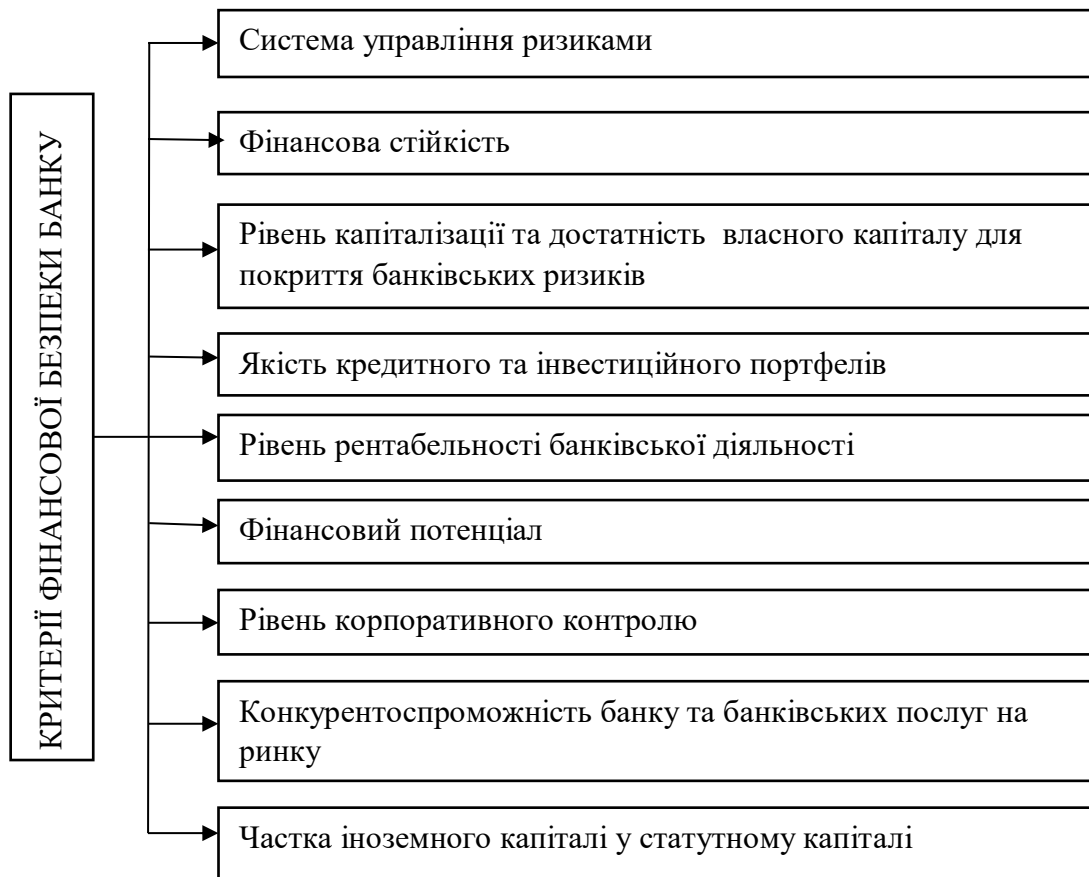

Рис. 1.2. Критерії фінансової безпеки банку

Джерело: складено автором за даними [5]

Безумовно всі наведені на рис. 1.2 критерії є важливими у системі забезпечення фінансової безпеки банку, проте ключовими характеристиками все ж вважають: забезпечення фінансової рівноваги та стабільності банку; реалізація

ефективної роботи банку; досягнення можливості раннього виявлення проблемних зон в діяльності банку; мінімізація кризових явищ з метою уникнення ймовірності банкрутства.

Певні автори вважають неправильним відокремлювати економічну безпеку від фінансової, та окреслюють термін «фінансово-економічна безпека» як стабільний фінансовий стан банку, який характеризується підтриманням фінансової стійкості та динамічної рівноваги, спроможністю банківської установи протистояти потенційним ризикам в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, можливість забезпечити достатній рівень ліквідності та платоспроможності, ефективне виконання своїх власних функцій, достатню рентабельність та конкурентоспроможність на вітчизняному та міжнародному ринках [19].

Дослідження літературних джерел [1, 12, 14, 32] дало можливість сформулювати ряд принципів, які за умови їх дотримання, дозволять убезпечити банківську систему загалом та, банківську установу, зокрема від різноманітних загроз її діяльності (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Принципи процесу забезпечення безпеки банку

Джерело: складено автором за даними [5]

Принцип комплексності передбачає необхідність оцінювання усіх факторів, які здійснюють вплив на банківську безпеку. Об'єктивність вказує на те, що оцінка ймовірності зниження рівня безпеки не повинна ґрунтуватись на

суб'єктивних судженнях експертів. Процес забезпечення безпеки банку повинен здійснюватись безперервно та постійно в реальному режимі часу для своєчасного виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз діяльності. Повідомлення та інформація щодо можливості виникнення кризових явищ у діяльності банківської установи, яка формується внутрішньою інформаційною системою повинна становити комерційну таємницю та бути конфіденційною. Уся діяльність, операції, дії та заходи, які здійснюються в межах банківської установи мають бути передбачені статутом та реалізовуватися в межах вітчизняного та міжнародного законодавчого та нормативно-правового поля. Принцип самостійності та відповідальності передбачає, що підрозділи, які відповідають за безпеку банку повинні бути достатньо незалежними та компетентними для ефективного вирішення поставлених завдань. Принцип економічної доцільності вказує на те, що формування системи безпеки в банку повинно бути економічно обгрунтованим, а витрати на проведення заходів по її створенню та функціонуванню не повинні перевищувати результату від їх впровадження. І, насамкінець, дотримання принципу цілеспрямованості дозволить здійснювати заходи по підтриманню банківської безпеки виходячи з тих завдань та пріоритетів, які банк ставить перед собою.

З огляду на сказане, формування безпечного середовища потребує ефективної системи управління ним, яка б включала ряд елементів, а саме:

1) наявність в банку певних критеріїв безпеки, до яких можна віднести: достатній обсяг капіталу; оптимальний рівень ліквідності та фінансової стійкості; рентабельність; наявність резервів і ін. Зазначені критерії покликані попереджувати негативні наслідки або знижувати негативну активність, яка може бути викликана впливом внутрішніх та зовнішніх загроз і тим самим сприяти ефективному виконанню функцій та забезпечувати стабільний розвиток;

2) наявність стабілізуючого інструменту (в тому числі, нормативно-правового, адміністративного та інституційного), який б забезпечував повернення банку до вихідних стабільних показників у випадку їх різкого негативного відхилення, викликаного впливом негативних чинників;

3) наявність або здатність банків до узгодженої взаємодії в процесі функціонування, як між собою, так і з іншими установами, Національним банком, іншими державними регуляторами для досягнення спільної мети у забезпеченні розвитку фінансової системи та економіки країни в цілому.

Таким чином, усі дії системи банківської безпеки спрямовані на запобігання загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища або подолання наслідків їх виникнення. І тут, важливо з'ясувати, що мається на увазі під поняттям «загроза». Більшою мірою, під ними розуміють потенційно можливі або реальні дії третіх осіб, які можуть завдати збитки матеріального або морального характеру та проявляються як сукупність чинників та обставин, які створюють небезпеку для виконання банком своїх функцій та досягненням ним мети своєї діяльності [18].

Незважаючи на різноманіття класифікаційних ознак поділу загроз, як наприклад, за змістом, за суб'єктами, за об'єктами, за місцем виникнення і ін., найбільш важливим, на нашу думку, є розуміння того, які ж загрози ми можемо віднести до внутрішніх, а які до зовнішніх. Адже на внутрішні загрози є реальна можливість впливу з метою їх нівелювання, в той час як зовнішні загрози – непов'язані безпосередньо з системою управління банком та досить часто не стосуються конкретного банку, а здійснюють вплив на всю банківську систему держави.

У табл. 1.2 узагальнимо внутрішні та зовнішні загрози банківській безпеці та окреслимо можливі їх прояви.

Таблиця 1.2

Основні види загроз банківській безпеці [21]

Вид загрози	Наслідки, у випадку настання загрози
1	2
<i>Внутрішні загрози</i>	
Зниження якості кредитного портфеля	– зростання частки проблемних кредитів; – збільшення відсотку неповернення кредитів; – розбалансована кредитна політика; – збільшення протермінованої кредитної заборгованості
Низький рівень та компетенція системи управління	– прийняття неефективних управлінських рішень; – неоптимальне використання банківських активів; – прорахунки під час формування стратегії розвитку;

Продовження табл. 1.2

1	2
	– формування нераціональної організаційної структури банку
Зміни у структурі активів та джерел фінансування	– дефіцит власних коштів; – неоптимальна структура капіталу; – зниження рівня ліквідності активів; – відсутність балансу активів та пасивів за термінами
Неефективна інсайдерська політика	– умови пільгового кредитування акціонерів банку; – прийняття управлінських рішень під лоббіюванням власників
Злочинні схеми	– шахрайські дії з боку працівників; – розголошення комерційної інформації; – плинність ключових працівників; – наявність каналів витоку інформації
Неефективна банківська діяльність	– низька прибутковість; – низька ефективність використання ресурсів; – відсутність або неефективна маркетингова політика; – низький або неактуальний перелік банківських послуг; – недосконала оцінка банківських ризиків
<i>Зовнішні загрози</i>	
Нормативно-правове регулювання банківської діяльності	– нестабільність законодавчої бази; – зміна ліцензійних умов
Монетарна політика держави	– облікова ставка НБУ та її зміна; – обсяги рефінансування; – кількість обігових грошей; – обсяг операцій з облігаціями внутрішньої державної позики
Зміни ринкового середовища	– наявність фінансових криз в державі та світі; – доступність зовнішніх фінансових ресурсів; – санкційна політика; – валютний, процентний та ринковий ризику
Стабільність банківської системи	– недовіра до банківської системи з боку різного роду контрагентів; – банкрутство великих банків; – репутація окремих банків
Конкуренція	– недобросовісна діяльність конкурентів; – протиправна конкурентна політика (різка зміна депозитних та кредитних ставок)
Злочинна діяльність третіх осіб	– шахрайські схеми третіх осіб; – несанкціоноване втручання в банківську інформаційну систему; – рейдерські атаки; – посягання на власність банку
Макроекономічні умови	– економічна криза в країні; – високий рівень інфляції; – несприятливий інвестиційний клімат в країні та низька інвестиційна активність;

Закінчення табл. 1.2

1	2
	– зниження попиту на банківські послуги
Державна політика	– політична нестабільність; – військові конфлікти

Узагальнюючи зазначене, можемо стверджувати, що банківська безпека є важливим механізмом для нормального функціонування оперативної та стратегічної діяльності банківської установи та засобом протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам. Банківська безпека включає в себе ряд складових, зокрема: інформаційну, кадрову, технічну, майнову та ін. Проте, усі вони, тією чи іншою мірою пов'язані з фінансовою та економічною. Проаналізувавши, ряд публікацій, про які згадувалося вище, не ототожнюємо фінансову та економічну безпеку банку, а вважаємо, що поняття економічної безпеки є значно ширшим та включає в себе в тому числі і фінансову.

1.2. Методика оцінки рівня банківської безпеки

Сучасна методична база оцінки рівня банківської безпеки є доволі широкою. У науковій літературі з цього приводу можна знайти численні дискусії, які в цілому зводяться до тих, що акцентують свою увагу саме на фінансовій та економічній безпеці банків [4, 26, 37, 40]. Серед найбільш поширених методик виділяють ті, які ґрунтуються на: системі економічних нормативів; сукупності коефіцієнтів; економіко-математичному моделюванні; експертних оцінках.

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 ми можемо ознайомитися з індикаторним підходом до оцінювання банківської безпеки, тобто тим, який ґрунтується на розрахунку сукупності коефіцієнтів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Індикатори банківської безпеки та їх значення для нормування за
Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки

Назва індикатора	Порядок розрахунку	Характеристичні значення індикаторів для нормування									
		X ^L _{крит}	X ^L _{небезп}	X ^L _{нездв}	X ^L _{здв}	X ^L _{опт}	X ^R _{опт}	X ^R _{здв}	X ^R _{нездв}	X ^R _{небезп}	X ^R _{крит}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентами України, %	прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн./ кредити надані, млн. грн. x 100						2	3	4	5	7
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	кредити, надані резидентам, млн. гривень / депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн. гривень x 100	50	70	80	85	90	110	130	140	160	180
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	Сума іноземного капіталу / сума статутного капіталу банків, %	10	12	15	18	20	25	30	35	40	60
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	(кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн. гривень + кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн. гривень) / (депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 5 років, млн. гривень + депозити, залучені від резидентів строком понад 5						1,0	1,2	1,8	2,2	3,0

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
	років, млн. гривень)										
Рентабельність активів, %	Сума чистого прибутку банків / Вартість активів x 100	-1	0	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	3,5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, разів	Вартість ліквідних активів / вартість короткострокових зобов'язань	0,5	0,65	0,8	0,85	1	1,0	1,5	1,8	2	3
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	обсяг активів п'яти найбільших банків за розмірами активів, млн. гривень / активи банків, усього, млн. гривень x 100						30	35	40	50	60

Джерело: складено автором за даними [24]

Зазначеною Методикою для кожного індикатора визначено певне значення, яке власне і визначає рівень безпеки. Так, зокрема:

- $X_{\text{крит}}$ – значення індикатора, яке визначає критичний рівень економічної безпеки, при якому він досягає 20 % оптимального значення;
- $X_{\text{небезп}}$ – значення індикатора, яке визначає небезпечний рівень економічної безпеки, при якому він досягає 40 % оптимального значення;
- $X_{\text{нездв}}$ – значення індикатора, яке визначає незадовільний рівень економічної безпеки, при якому він досягає 60 % оптимального значення;
- $X_{\text{здв}}$ – значення індикатора, яке визначає задовільний рівень економічної безпеки, при якому він досягає 80 % оптимального значення;
- $X_{\text{опт}}$ – значення індикатора, яке визначає оптимальний рівень економічної безпеки, при якому він досягає 100 % оптимального значення.

Усі індикатори поділяють на три типи: стимулятори (індикатор типу С), дестимулятори (індикатори типу В) та змішаний тип (індикатори типу А). Індикатори-стимулятори свідчать про прямий зв'язок між показником і його впливом на інтегральну оцінку економічної безпеки (у табл. 1.3 наведені з

індексом «L»), дестимулятори вказують на зворотній зв'язок (у табл. 1.3 наведені з індексом «R»). Проте, найчастіше індикатори відносять до змішаного типу, який до певної межі є стимулятором, а у випадку подальшого зростання перетворюється на дестимулятор.

Після формування множини індикаторів та визначення їх абсолютних розмірів переходять до так званого нормування. Вищезазначеною методикою передбачено підхід до нормування за допомогою лінійної функції, яка в залежності від типу індикатора (А, В чи С) по-різному визначається. Так, для стимуляторів, тобто індикаторів типу С, використовують наступну лінійну функцію [24]:

$$y_i = \begin{cases} 0,2 \exp\left(\frac{x_{ij}-x_{\text{крит}}}{n_i}\right), x_{ij} < 0 \cap x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{ij}}{x_{\text{крит}}}, 0 < x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{крит}})}{(x_{\text{небезп}}-x_{\text{крит}})}, x_{\text{крит}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{небезп}})}{(x_{\text{нездв}}-x_{\text{небезп}})}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{нездв}})}{(x_{\text{здв}}-x_{\text{нездв}})}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{здв}})}{(x_{\text{опт}}-x_{\text{здв}})}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 1, x_{\text{опт}} \leq x_{ij} \end{cases} \quad (1.1)$$

де, x_{ij} – значення i -го індикатора в період j ;

y_i – нормоване значення i -го індикатора;

n_{ij} – константа згладжування, яка визначається для кожного індикатора окремо експертним методом.

В той же час, коли для дестимуляторів, тобто індикаторів типу В, Методикою [24] визначено дещо інші підходи до розрахунку нормованих показників, а саме:

$$y_i = \begin{cases} 1, & x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{\text{здв}} - x_{ij})}{(x_{\text{здв}} - x_{\text{опт}})}, & x_{\text{опт}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{\text{нездв}} - x_{ij})}{(x_{\text{нездв}} - x_{\text{здв}})}, & x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{\text{небезп}} - x_{ij})}{(x_{\text{небезп}} - x_{\text{нездв}})}, & x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{\text{крит}} - x_{ij})}{(x_{\text{крит}} - x_{\text{небезп}})}, & x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{\text{крит}}}{x_{ij}}, & x_{ij} \geq x_{\text{крит}} \end{cases} \quad (1.2)$$

де, x_{ij} – значення i -го індикатора в період j ;

y_i – нормоване значення i -го індикатора.

Для індикаторів змішаного типу, іншими словами, індикаторів типу А необхідним є поєднання формул 1.1 та 1.2 в залежності від того, в яких межах перебувають значення цих індикаторів.

На наступному етапі здійснюється врахування вагових коефіцієнтів для кожного окремого нормованого індикатора банківської безпеки. Такі вагові коефіцієнти є наведені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України і мають значення як у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Вагові коефіцієнти нормованих значень для розрахунку інтегрального показника банківської безпеки

Нормовані значення індикаторів банківської безпеки	Ваговий коефіцієнт
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентами України, %	0,1510
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,1425
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,1371
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	0,1487
Рентабельність активів, %	0,1496
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,1359
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,1351

Джерело: складено автором за даними [24]

На заключному етапі визначення рівня банківської безпеки розраховується інтегральний показник, який власне і дає оцінку цієї складової економічної безпеки держави. Його розрахунок здійснюють за формулою:

$$I = \sum_{i=1}^n d_i \times y_i \quad (1.3)$$

де, I – інтегральний показник банківської безпеки;

d_i – ваговий коефіцієнт, який визначає міру внеску i -го індикатора банківської безпеки в інтегрований показник;

y_i – нормоване значення i -го індикатора.

Окрім зазначеної методики оцінки безпеки банківської системи є й інші, які не задекларовані на державному рівні, проте, також заслуговують на увагу. Серед них, ми звернули увагу на модель Р.С. Вовченко [6, 7, 8]. Дана методика, на відміну від попередньої, не дає можливості провести розрахунок інтегрованого показника безпеки банківської системи, проте, дозволяє виділити декілька складових банківської діяльності, від яких залежить рівень цієї безпеки. Серед таких складових: ресурсна безпека банківського сектору; депозитна безпека; кредитна безпека; валютна безпека; боргова безпека; інвестиційна безпека; рівень доходів і витрат банківського сектору. Усі ці складові оцінюються через доволі широку систему коефіцієнтів та їх граничні значення (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Оцінка банківської безпеки за методикою Р.С. Вовченко [4]

Назва показника	Граничне значення
1	2
Ресурсна безпека банківського сектору	
Грошова маса (M2), % до ВВП	50
Обсяг готівки, % до ВВП	≤ 4
Частка готівки в грошовій масі, %	≤ 80
Приріст грошової маси, %	$\leq 5 - 8$
Рівень доларизації грошового обігу, %	< 10
Частка статутних капіталів і нерозподіленого прибутку в структурі капіталів, %	≥ 50
Відношення залучених банківським сектором коштів до капіталу, одиниць на одиницю капіталу	$2 \leq I_3 < 7$

Продовження табл. 1.5

1	2
Частка строкових ресурсів у загальному обсязі залучених ресурсів, %	≥ 50
Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до аналогічних показників попереднього періоду, %	≤ 106
Максимальна частка іноземних пасивів, деномінованих в одній валюті, %	50
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	10 (стимулятор) 60 (дестимулятор)
Частка власного капіталу в пасивах банків, %	10 – 20
Співвідношення власного капіталу до залучених коштів, %	≥ 5
Річні темпи зростання власного капіталу, % до попереднього року	70
Адекватність капіталу, %	≥ 15
Структура пасивів банків, %	33,33 – від юридичних осіб; 33,33 – від населення; 33,33 – з міжнародних ринків
Залежність ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів, %	< 20
Рентабельність капіталу, %	15
Рентабельність активів, %	3
Коефіцієнт забезпечення відсотків до сплати	3
Депозитна безпека банківської системи	
Заощадження населення до ВВП, %	≥ 20
Коефіцієнт співвідношення строкових депозитів та депозитів до запитання	> 1
Співвідношення капіталу та строкових депозитів, %	15 – 20
Відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів, %	≤ 25
Відношення депозитів в іноземній валюті до широкого показника грошової маси	≤ 30
Реальні ставки за депозитами, %	< 10
Розмір страхового відшкодування за депозитами населення	1–2 частки ВВП на душу населення
Мінімальний і максимальний розмір фонду захисту банківських вкладів до загального обсягу всіх банківських вкладів, %	1,2 – 5,0
Ступінь захисту вкладів фізичних і юридичних осіб (зобов'язання банків/ балансовий капітал)	7,5
Кредитна безпека банківської системи	
Сукупні активи банківського сектору, % до ВВП	$\geq 80 - 100$
Відношення динаміки частки активів банківського сектору до рівня монетизації економіки, %	100
Частка активів найбільших 5-ти банків у сукупних активах банківського сектору, %	60
Частка активів 20 % банків у сукупних активах банківського сектору	80
Кредитні надходження в економіку до річного обсягу ВВП	> 1
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	≥ 30
Частка кредитного портфеля в активах банківського сектору, %	≥ 45
Обсяг повернення кредитів до загального обсягу заборгованості, %	$\geq 70 - 90$

Закінчення табл. 1.5

1	2
Максимальна ставка відсотку за кредитом	10
Рівень сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі, %	10
Частка пролонгованих кредитів у кредитному портфелі, %	10 – 15
Покриття проблемної заборгованості власним капіталом, %	≤ 50
Покриття проблемних кредитів створеними резервами, %	> 70
Рівень проблемних кредитів у чистих активах, %	7 – 10
Співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, %	50 (стимулятор) 180 (дестимулятор)
Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, разів	3
Зростання обсягу кредитів до попереднього періоду, %	< 30
Вартість банківських кредитів, % річних	≤ 10
Співвідношення ставок у гривні та іноземній валюті	2 : 1
Рівень резервів за активними операціями, %	≤ 5
Валютна безпека банківського сектору	
Обсяг іноземної валюти до обсягу національної, %	10
Зміна валютного курсу, % на рік	≤ 5 – 6
Боргова безпека банківського сектору	
Річні темпи зростання зобов'язань, %	70
Відношення зовнішніх зобов'язань банків до активів, %	≤ 30
Відношення зовнішньої заборгованості банківського сектору до сукупних пасивів банків, %	≤ 20
Співвідношення зовнішнього боргу банків та золотовалютних резервів, %	≤ 100
Інвестиційна безпека банківського сектору	
Частка торговельно та інвестиційного портфеля цінних паперів в активах комерційних банків, %	≤ 20
Безпечний рівень доходів і витрат банківського сектору	
Витрати банків, % до ВВП	2
Відношення витрат до доходів	< 1
Покриття відсотковими доходами відсоткових витрат, %	110 – 125
Відношення дохідних активів до активів, %	75 – 85
Частка невідсоткових доходів у загальному обсязі доходів, %	5 – 15
Відношення невідсоткових доходів до активів, %	1 – 3
Відношення невідсоткових витрат до доходів, %	10 – 25

Як показує табл. 1.5, дослідження рівня банківської безпеки за методикою Р.С. Вовченко є доволі масштабним і охоплює різні частини формування безпечного середовища та ґрунтується, в основному, на внутрішні ознаки. В той час як оцінка зовнішніх факторів впливу залишається не оціненим. Так, не враховано такі чинники як: інфляція, зміна ВВП, зміна реальних доходів

населення і т.п. Також незрозумілим, на нашу думку, є відокремлення депозитної безпеки від ресурсної, адже для банків депозити є частиною ресурсів. Не до кінця розкритим та обгрунтованим є і розрахунок наведених граничних значень. Недоліком вважаємо і те, що така значна кількість показників, яка в окремих випадках дублюється, не може надати єдиної характеристики рівня банківської безпеки і передбачатиме наявність певних протиріч в оцінках.

Ще однією методикою оцінки банківської безпеки, на яку варто звернути увагу, є модель, яка розроблена Л.М. Перехрест [31]. Дана модель передбачає поділ усіх коефіцієнтів, які беруться для оцінки, на три групи коефіцієнтів: коефіцієнти надійності; коефіцієнти прибутковості; макроекономічні коефіцієнти. Усі вони відображають ті чи інші сторони фінансової безпеки банківської системи, при цьому враховуючи, як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Модель оцінки банківської безпеки Л.М. Перехрест [31]

Елемент безпеки	Коефіцієнт	Граничне значення, %
1	2	3
<i>Коефіцієнти надійності</i>		
Ресурсне забезпечення	Коефіцієнт платоспроможності	> 10
	Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	не < 9
	Коефіцієнт надійності	не < 5
	Відношення кредитів до депозитів	не < 30
Якість активів	Коефіцієнт якості активів	не < 14
	Коефіцієнт кредитної активності	65 – 75
	Частка прострочених кредитів до у кредитному портфелі	не > 10
Ліквідність	Норматив миттєвої ліквідності	не < 20
	Норматив поточної ліквідності	не < 40
	Норматив короткострокової ліквідності	не < 20
	Коефіцієнт критичної ліквідності	не < 20
Валютне забезпечення	Структура вкладень у національній та іноземній валютах	70 : 30
	Рівень доларизації	не > 25
	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу	не > 30
Інвестиційне забезпечення	Норматив загальної суми інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не > 15
	Норматив загальної суми інвестування	не > 60
<i>Коефіцієнти прибутковості</i>		

Продовження табл. 1.6

1	2	3
Прибутковість	Коефіцієнт рентабельності активів	не < 1
	Коефіцієнт рентабельності капіталу	не < 15
	Чиста процентна маржа	не < 5
<i>Макроекономічні показники</i>		
Макроекономічне середовище	Темпи інфляції	не > 20
	Дефіцит поточного платіжного балансу (у % до ВВП)	не > 8
	Рівень монетизації економіки	не < 30
	Відношення сукупних активів банківської системи до ВВП	80 – 100
	Індикатор достатності золотовалютних резервів	> 100

Дана методика, хоч і є набагато простішою, ніж модель Р.С. Вовченко та враховує, на відміну від неї, вплив зовнішніх чинників на безпеку банківської безпеки, проте також не позбавлена певних недоліків. Серед яких, ми звернули, увагу на підхід до визначення граничних значень, який також не є достатньо обґрунтованим і базується на методі порівняння з тими коефіцієнтами, які використовуються міжнародною практикою і можуть давати певне хибне враження про рівень безпеки банківської системи. Вважаємо, що цього недоліку можна було б певною мірою уникнути, якби замість запропонованих порогових значень використовувався інтегральний показник, який би враховував пріоритетність окремих коефіцієнтів (вагові значення) в оцінці банківської безпеки і давав би загальну характеристику в цьому напрямі.

Висновки до розділу 1

Поняття банківської безпеки є доволі різноманітним. Серед визначень, які найчастіше зустрічаються, можна виділити розуміння банківської безпеки як рівня фінансової стійкості державних банківських установ, що дозволить забезпечити ефективність функціонування банківської системи та дасть змогу захистити її від різного роду загроз. Банківську безпеку розглядають як економічну та / або фінансову. При цьому, під економічною безпекою розуміють такий стан банківської системи, який не дозволяє порушити її, будь-якими

негативними діями сторонніх осіб. Фінансову безпеку банківської системи розглядають як можливість недопущення та здатність до протидії явним і потенційним загрозам фінансовому стану банківської системи держави.

При цьому, під загрозою банківській безпеці здебільшого розуміють потенційно можливі або реальні дії з боку третіх осіб, які можуть завдати або завдають шкоду чи негативних наслідків банківській системі. Це також сукупність факторів та обставин, які створюють небезпеку для виконання банківською системою своїх функцій.

Методика оцінки банківської безпеки ґрунтується на Методичних рекомендаціях щодо розрахунку економічної безпеки України. Дані рекомендації в частині банківської безпеки пропонують перелік індикаторів для проведення такої оцінки, які поділяють на індикатори типу С (стимулятори), індикатори типу В (дестимулятор), та індикатори типу А (змішаний тип). На основі даних індикаторів та їх вагових значень за допомогою лінійної функції визначають інтегральний показник, який вказуватиме на рівень банківської безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз рівня та динаміки банківської безпеки

Проаналізуємо стан банківської безпеки України на основі підходу, який визначений Методичними рекомендаціями щодо розрахунку економічної безпеки розглянутого нами у попередньому розділі цієї роботи.

Для цього необхідно визначити та окреслити вихідні дані, які дозволять розрахувати інтегральний показник банківської безпеки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Вихідні дані для розрахунку індикаторів банківської безпеки України за період з 31.12.2019 по 1.08.2023

Показники	кінець 2019	кінець 2020	кінець 2021	кінець 2022	08.2023
1	2	3	4	5	6
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	48,36	14,00	30,02	38,12	39,26
Кредити в іноземній валюті, надані резидентам, млн грн	358163	347912	301682	279445	259312
Депозити в іноземній валюті, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн грн	428955	507941	486876	683894	732862
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	87,0	68,5	62,0	40,9	35,4
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	28,7	28,1	28,0	14,3	6,9
Кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн грн	307629	309305	356637	332196	318391
Кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн грн	190771	173337	148324	148740	146661
Депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 5 років, млн	108142	129862	128628	116046	103568

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6
Депозити, залучені від резидентів строком понад 5 років, млн	24442	16578	17678	15037	13957
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,8	3,3	3,5	3,7	4,0
Рентабельність активів, %	4,3	2,4	4,1	1,0	6,8
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	72,3	69,1	62,2	73,1	68,3
Обсяг активів п'яти найбільших банків за розмірами активів, млн грн	1235032	1069400	1091800	1306764	1622712
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	82,6	58,7	53,1	55,5	61,9
Активи банків, усього, млн грн	1494460	1822814	2053928	2352592	2620291

Джерело: складено автором за даними [21, 44]

За даними табл. 2.1 можемо зробити висновок про надто високий рівень частки простроченої заборгованості за кредитами протягом всього аналізованого періоду. Бачимо, що на кінець 2020 року цей показник дещо знизився у порівнянні з попередній роком, проте вже з 2021 року почав має тенденцію до зростання, яка триває і до сьогодні. Методичні рекомендації з розрахунку економічної безпеки вказують на оптимальне значення даного індикатора на рівні 2 %, а 7 % вже вважаються критичними. Таким чином, розуміємо, що станом на серпень 2023 року частка простроченої заборгованості за кредитами перевищує своє критичне значення більше, ніж у 5 разів. Звичайно, що політична ситуація в країні є однією із причин погіршення якості кредитного портфеля та призводить до зростання рівня кредитів, які відносять до непрацюючих, а це призводить до погіршення корпоративного кредитування.

Негативну тенденцію також має такий індикатор банківської безпеки як співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, оскільки з

табл. 2.1 спостерігаємо його суттєве зниження протягом останніх п'яти років. Нагадаємо, що цей індикатор відноситься до індикаторів типу А (змішаного типу), іншими словами він може бути як дестимулятором (якщо перебуває в межах від 110 до 180%), так і стимулятором (якщо перебуває в межах від 50 до 90 %) банківської безпеки. Лише на кінець 2019 року його значення наближалось до оптимального, а вже з 2020 року почало різко знижуватися, і з 2022 року та до сьогодні рівень співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті є значно нижчим від критичного значення. Таким чином, розуміємо, що надто низький рівень даного індикатора суттєво знижує рівень безпеки банківської системи.

Ще одним індикатором змішаного типу є показник частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків. Згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки, а також спираючись на дані табл. 1.3 даної роботи, розуміємо, що оптимальним значенням цього показника є 20 – 25%. Рівень нижче 20 % є дестабілізуючим для стану банківської безпеки, а вище 25 % - стабілізуючим. Отож, можемо констатувати, що протягом 2019 – 2021 років частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, які функціонують в Україні була близькою до оптимальної. Станом на кінець 2022 року цей індикатор перебував на незадовільному рівні, а вже на сьогодні – є значно нижчим критичного рівня, що знову-таки призводить до негативного впливу на рівень банківської безпеки України.

Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів протягом 2019 – 2023 років також значно перевищує критичні межі та свідчить про неефективну кредитно-депозитну політику банківського сектору. Іншими словами, кошти, які залучаються банківською системою є суттєво меншими за ті, які банківська система дає у позику.

Рентабельність активів також є індикатором змішаного типу з оптимальним значенням від 1 до 1,5 %. За даними проведеного нами аналізу, бачимо що лише у 2022 році рівень рентабельності активів відповідав оптимальному значенню. В усі інші аналізовані періоди, а особливо станом на

поточний рік, рівень цього індикатора знаходиться в діапазоні від незадовільного до більш, ніж критичного.

Показник, який вказує на співвідношення обсягу ліквідних активів до короткострокових зобов'язань є занадто низьким протягом всього аналізованого періоду і потребує збільшення для приведення його розміру, хоча б до задовільного значення.

Для частки активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи оптимальним визначено 30 %. А за даними наших розрахунків (див. табл. 2.1) бачимо, що протягом більшої частини аналізованого періоду (2020 – 2022 роки) значення цього індикатора наближається до критичного а подекуди і перевищує його (2019, серпень 2023 року).

На основі зазначених індикаторів банківської безпеки та опираючись на вже неодноразово згадані нами Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки визначимо інтегральний показник банківської безпеки України. Для цього нам потрібно провести нормування зазначених індикаторів, використовуючи лінійну функцію, яка наведена у першому розділі цієї кваліфікаційної роботи (див. формулу 1.1 та 1.2), а після цього врахувати вагові значення індикаторів (див. табл. 1.4) та за формулою 1.3 знайти значення інтегральних показників протягом періоду, який аналізується нами. Для зручності відображення отриманих результатів скористаємося табличним методом і оформимо табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розрахунок та аналіз інтегрального показника банківської безпеки
України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Показник	Тип індикатора	Вагове значення	кінець 2019	кінець 2020	кінець 2021	кінець 2022	08.2023
1	2	3	4	5	6	7	8
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	В	0,151	0,029	0,100	0,047	0,037	0,036

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	A	0,1425	0,880	0,385	0,320	-0,036	-0,058
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	A	0,1371	0,852	0,876	0,880	0,630	-0,062
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів	B	0,1487	0,158	0,182	0,171	0,162	0,150
Рентабельність активів, %	A	0,1496	0,163	0,640	0,171	1	0,103
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	A	0,1359	0,008	0,009	0,010	0,008	0,009
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	B	0,1351	0,145	0,226	0,338	0,290	0,194
Інтегральний показник банківської безпеки			0,3152	0,3678	0,2714	0,3009	0,0537

Джерело: складено автором

З табл. 2.2 одразу видно, що інтегральний показник банківської безпеки суттєво знизився у 2023 році. Для наочності відображення динаміки даного індикатора побудуємо відповідну діаграму (рис. 2.1).

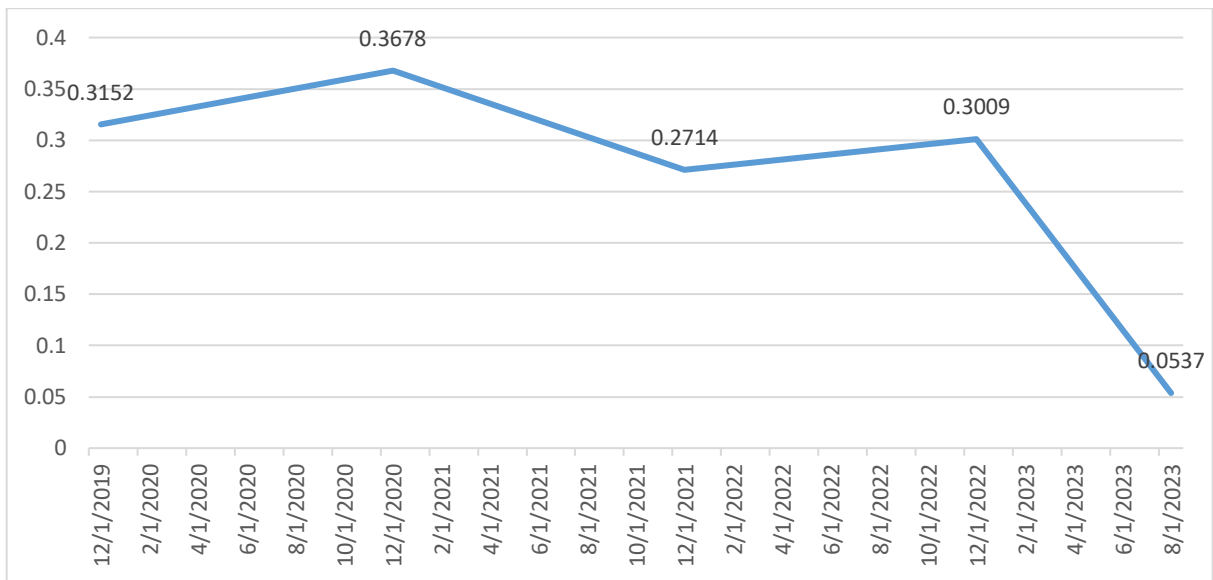

Рис 2.1. Динаміка інтегрального індикатора банківської безпеки України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Джерело: складено автором

З рис. 2.1 робимо висновок, що незважаючи на те, що монетарна політика НБУ вважається достатньо ефективною на час дії воєнного стану, індекс фінансової стабільності є порівняно високим, безпека банківської системи доволі різко знизилася. Вважаємо, що таку тенденцію спричинили, насамперед різке скорочення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, та співвідношення банківських кредитів та депозитів.

У першому розділі даної роботи, нами було зазначено також, що згідно Методичних рекомендацій, за якими проводився розрахунок інтегрального показника, передбачено певні діапазони «безпечних» та «небезпечних зон», виходячи з його отриманих значень. Такий діапазон перебуває в межах від 0 до 1 і ділиться на 5 груп:

- «0» - при такому значенні інтегрального показника визначається абсолютно небезпечний рівень банківської безпеки;
- 0 – 0,2 – при розмірі інтегрального в цьому діапазоні доводиться констатувати критичний рівень банківської безпеки;
- 0,2 – 0,4 – вважаємо, що рівень банківської безпеки є небезпечним;

- 0,4 – 0,6 – відзначаємо незадовільний рівень безпеки банківської системи;
- 0,6 – 0,8 – робимо висновок про те, що банківська безпека перебуває на задовільному рівні;
- 0,8 – 1,0 – вважається, що таке значення інтегрального показника банківської безпеки є найоптимальнішим.

За даними табл. 2.2 та рис. 2.1 можемо зробити висновок, що рівень банківської безпеки з 2019 по 2022 рік перебуває в «небезпечній зоні» і є занадто низьким, проте не таким критичним або навіть абсолютно небезпечним як у 2023 році.

Для забезпечення банківської системи та гарантування її фінансової стабільності Національним банком використовуються превентивні інструменти регулювання, серед яких вкрай важливими є економічні нормативи. Тому, для розуміння того, наскільки банківська система України відповідає цим нормативам і, яка тенденція їх значень протягом аналізованого періоду, нами проведено відповідний порівняльний аналіз (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень нормативів банківської системи України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Норматив	Мінімально / максимально допустиме значення	кінець 2019	кінець 2020	кінець 2021	кінець 2022	станом на 08.2023
1	2	3	4	5	6	7
Н1. Регулятивний капітал (млн. грн.)	визначено для окремої банківської установи	150314	182284	211742	211091	251459
Н2. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	не < 10 %	19,66	21,98	18,01	19,68	24,3
Н3. Норматив достатності основного капіталу	не < 7 %	13,5	15,67	11,99	13,12	14,81
Н6. Норматив короткострокової ліквідності	не < 60 %	94,35	86,82	89,13	-	-

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
Н7. Норматив максимального кредитного ризику на одного клієнта	не > 25 %	17,61	19,14	18,60	17,80	15,19
Н8. Норматив великих кредитних ризиків	не > 8-кратного розміру регулятивного капіталу	105,00	87,39	72,35	86,33	63,18
Н9. Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	не > 25 %	7,02	4,10	3,71	2,81	1,96
Н11. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не > 15 %	0,0002	0,0002	0,0005	0,00	0,00
Н12. Норматив загальної суми інвестування	не > 60 %	0,13	0,10	0,17	0,02	0,01

Джерело: складено автором за даними [17]

Як бачимо, з табл. 2.3 банківська система України відповідає усім нормативним значенням з тенденцією до покращення регулятивних показників.

Усі зазначені нормативи в контексті забезпечення банківської безпеки можна згрупувати наступним чином: 1) нормативи капіталу (Н1 – Н3); 2) нормативи ліквідності (Н6); 3) нормативи кредитних ризиків (Н7 – Н9); 4) нормативи інвестування (Н11 – Н12).

Зазначимо, що норматив короткострокової ліквідності не визначається на період дії воєнного стану.

Нормативи капіталу є однією з найважливіших показників, яка відображає загальний стан банківської системи і дозволяє отримати перші сигнали про погіршення платоспроможності та фінансової стійкості банківської системи. Динаміка цих нормативів зображена на рис. 2.2.

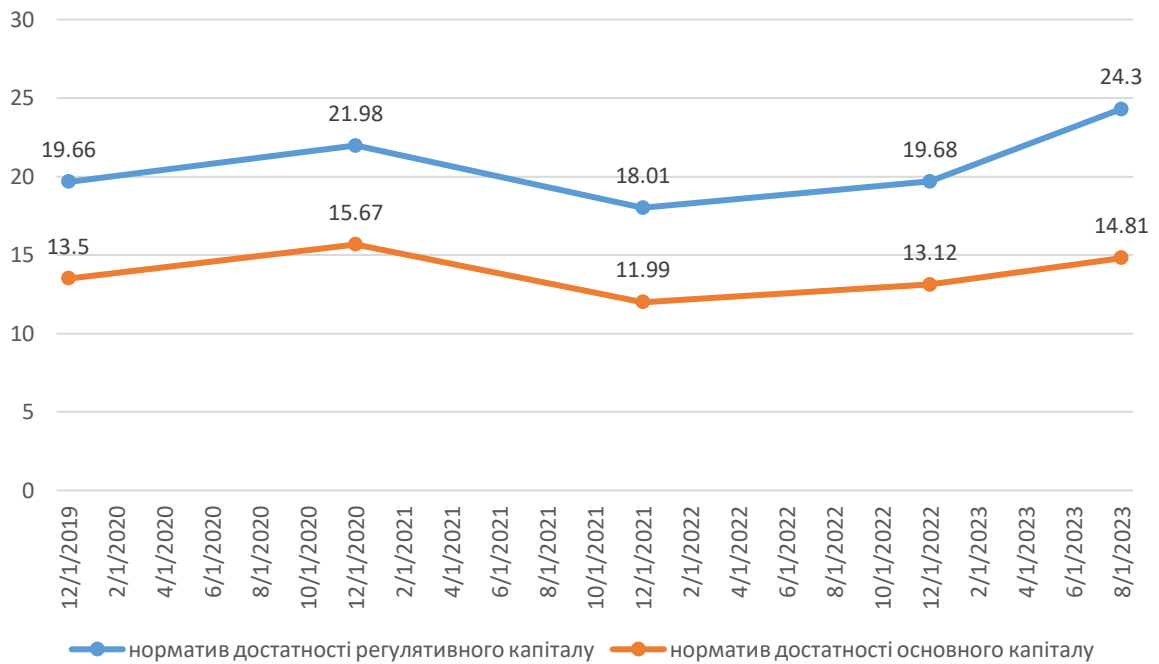

Рис. 2.2. Динаміка економічних нормативів капіталу банківської системи України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Джерело: складено автором за даними [17]

З рис. 2.2 добре видно, що найнижчі значення нормативів основного та регулятивного капіталу були у кінці 2021 – початку 2022 року. Станом на сьогодні вони перевищують значення 2019 року.

Нормативи ліквідності також безумовно є важливими при аналізі стійкості банківської системи, адже вони показують її можливість своєчасно та повністю виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, вкладниками та позичальниками.

Характеристику ризиків банківської системи, які пов'язані з процесами кредитування показують норматив великих кредитних ризиків (рис. 2.3), максимального кредитного ризику на одного клієнта та норматив максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (рис. 2.4).

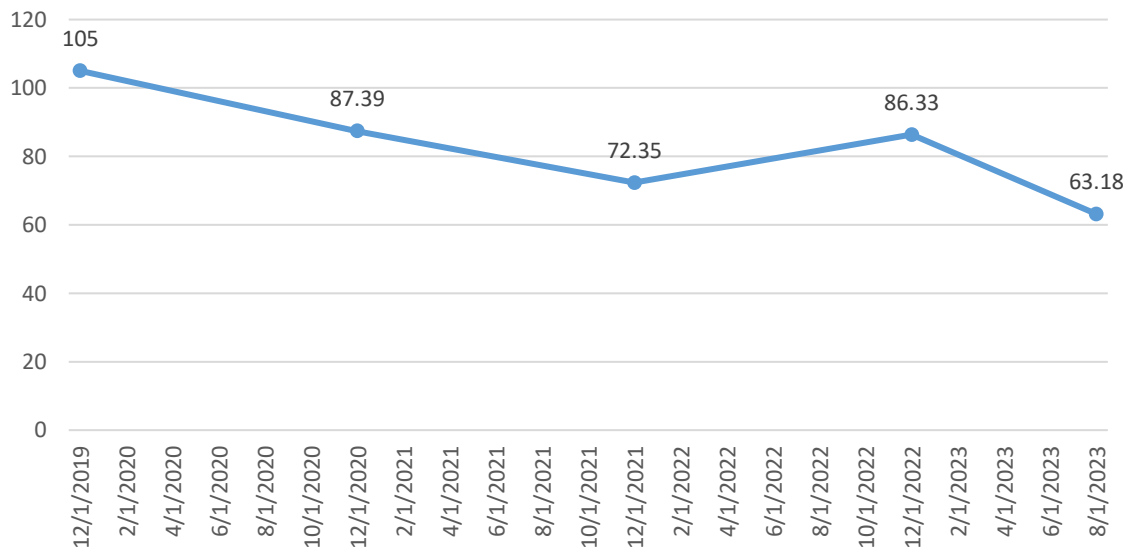

Рис. 2.3. Динаміка нормативу великих кредитних ризиків банківської системи України за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Джерело: складено автором за даними [17]

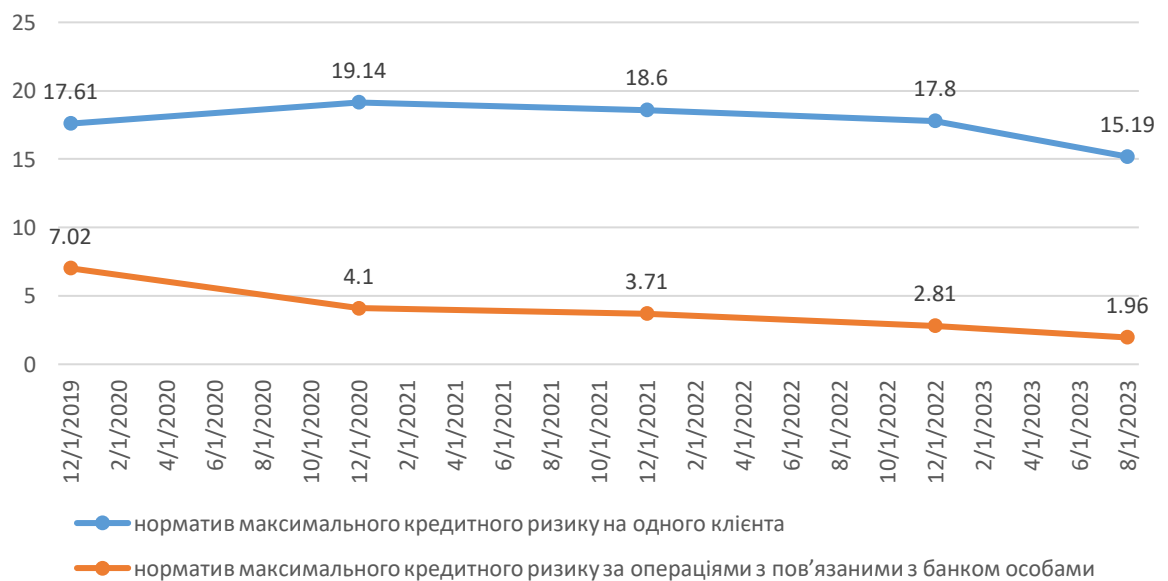

Рис. 2.4. Динаміка нормативів максимального кредитного ризику на одного клієнта та кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами за період з 31.12.2019 по 01.08.2023

Джерело: складено автором за даними [17]

Нормативи інвестування, з огляду на недосконалість фондового ринку, не здійснюють, на нашу думку, особливий вплив на банківсько безпеку України, тому додаткового аналізу динаміки не потребують.

Таким чином, робимо висновок про те, що банківська безпека сьогодні перебуває на низькому рівні за інтегральним показником. Насамперед, це пов'язано з низьким значенням частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, та співвідношення банківських кредитів та депозитів. Поряд з тим, бачимо зростання тих показників, які беруться за нормативи при оцінюванні стабільності банківського сектору за критеріями Національного банку України і це наводить на думку про те, що вони потребують удосконалення, оскільки не повною мірою відображають стан безпеки банківської системи.

2.2. Оцінка ризиків банківської системи України

З огляду на обставини геополітичного характеру, які загострилися з лютого 2022 року, банківська система України піддається значним та суттєвим ризикам. Національним банком було поділено банківські ризики на 9 категорій, серед них: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний та стратегічний ризики (рис. 2.5).

Попри таке групування, яке наведено на рис. 2.5 у Звіті про фінансову стабільність, який систематично публікується Національним банком, серед ризиків банківського сектору розглядаються та аналізуються дещо інші групи ризиків, зокрема: кредитний ризик (кредитний ризик домогосподарств та кредитний ризик корпорацій), макроекономічний ризик, валютний ризик, ризик ліквідності, ризик капіталу, ризик прибутковості [16]. При цьому, зазначеним видам ризику дається таке пояснення:

- макроекономічний ризик характеризує той рівень небезпеки та загрозливих обставин, які виникають у реальному секторі економіки, податковій сфері або зовнішньому середовищі та здійснюють негативний вплив на банківську систему;

Рис. 2.5. Ризики банківської системи

Джерело: складено автором на основі [39]

- кредитний ризик вказує на можливість зміни частки неефективних (непрацюючих) кредитів та виникнення необхідності у додатковому резервуванні;
- ризик капіталу засвідчує здатність банківської системи забезпечувати достатній рівень капіталу;
- ризик прибутковості вказує на здатність банківських установ акумулювати та створювати позитивний фінансовий результат;
- ризик ліквідності окреслює здатність банківської системи своєчасно та в повному обсязі виконувати свої поточні зобов'язання перед клієнтами;

- валютний ризик вказує на те, наскільки дестабілізуючий вплив на фінансову стійкість банківської системи можуть мати ті зміни, які відбуваються на валютному ринку.

Треба зазначити, що більшість ризиків, які виникають у банківській сфері носять системний характер, тобто є такими, які надходять з поза меж банківської системи і спровоковані масштабними системними подіями. Зазвичай виділять такі форми системного ризику, як: 1) ризик поширення; 2) ризик макроекономічних шоків; 3) ризик дисбалансів (рис. 2.6) [43].

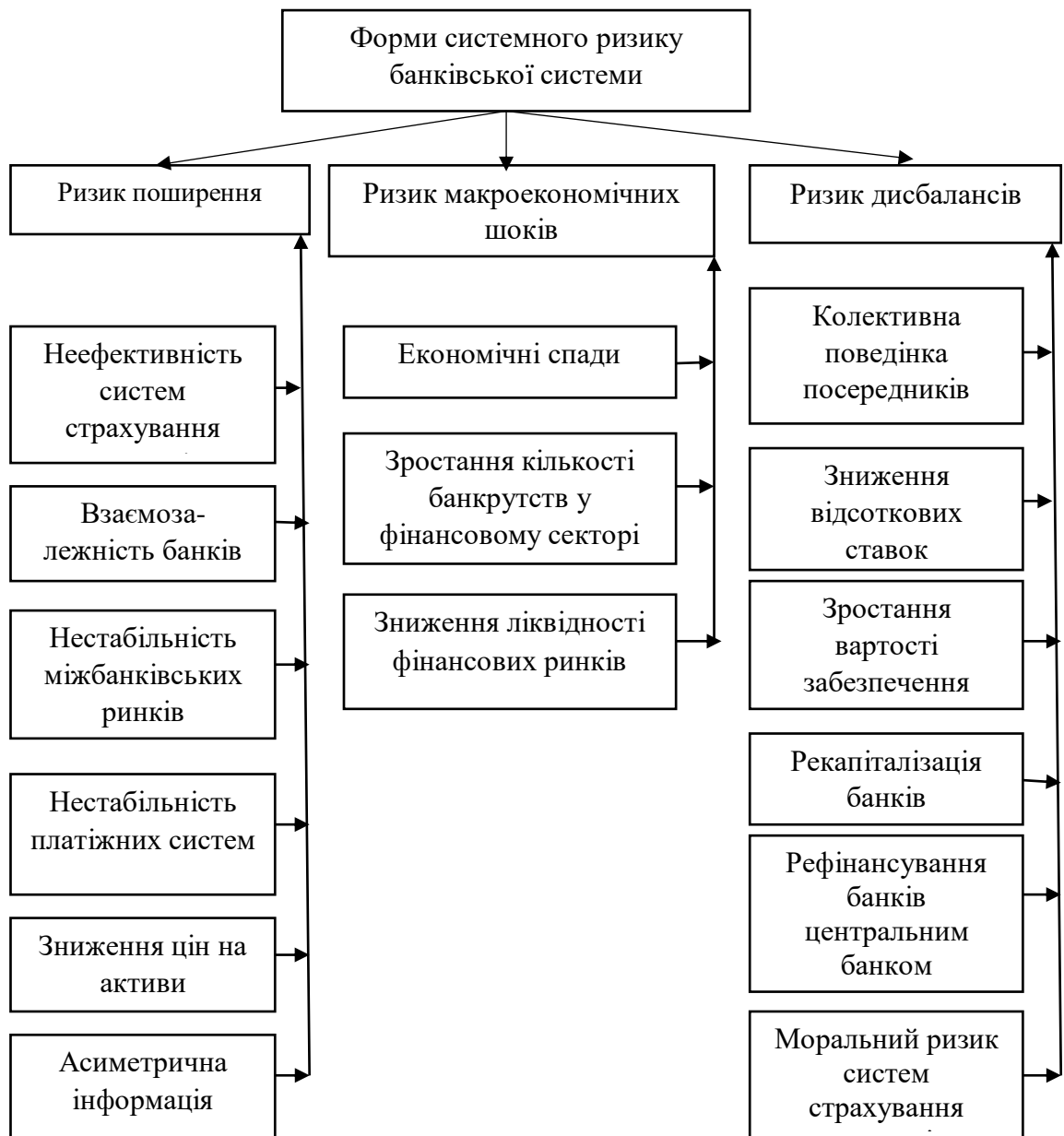

Рис. 2.6. Форми системного ризику

Джерело: складено автором на основі [34]

Ризик поширення спровокований тим, що проблема в локальній точці, наприклад в одній фінансовій установі може розповсюдитися на всю систему.

Ризики макроекономічних шоків характеризуються тим, що спричинені, як правило, економічними спадами, які в свою чергу спричиняють банкрутство окремих банківських установ, знижують ліквідність фінансових ринків.

Ризик дисбалансів може виникнути через колективну поведінку різних посередників, рекапіталізацію чи рефінансування банків та іншими чинниками екзогенного характеру.

Відомо, що будь-який ризик пов'язаний з поняттям невизначеності. Невизначеність впливає на усі сектори економічного життя країни, в тому числі і на банківський. Міжнародний валютний фонд пропонує використовувати для вимірювання невизначеності 4 індекси, серед яких:

- індекс WUI (world uncertainly index) – світовий індекс невизначеності, який вказує на невизначеність, що пов'язана з економічними та політичними станами чи подіями;
- індекс WPUI (world pandemic uncertainly index) – світовий індекс пандемічної невизначеності характеризує рівень невизначеності та ризику, який пов'язаний зі станом пандемічних проявів та захворюваністю у світі;
- індекс GEPUI (global economic policy uncertainly index) – індекс невизначеності глобальної економічної політики вказує на коливання рівнів ВВП у поточних цінах та цінах з урахуванням інфляції;
- індекс GPR (geopolitical risk index) – характеризує невизначеність, яка спричинена загрозами геополітичного характеру (війнами, терористичними атаками тощо).

Доцільно зупинитися на геополітичному ризику, адже він є мабуть найактуальнішим сьогодні і тим, який здійснює вплив на всю економічну та політичну ситуацію в країні, в тому числі і на банківську безпеку. Рівень даного ризику вимірюється доволі цікаво, як на нашу думку, адже індекс геополітичного ризику (GPR) вказує на кількість слів у відомих світових та регіональних

виданнях, які вказують на геополітичну напругу. При цьому вагомим є також і індекс GERU, оскільки зміни, які пов'язані з військовими загрозами також здійснюють вплив і на невизначеність світової економічної ситуації.

На рис. 2.7 відображенні коливання вказаних ризиків за період 01.01.2019 – 01.05.2023, на якому чітко видно, наскільки різко піднявся індекс GPR з початком воєнних дій в Україні.

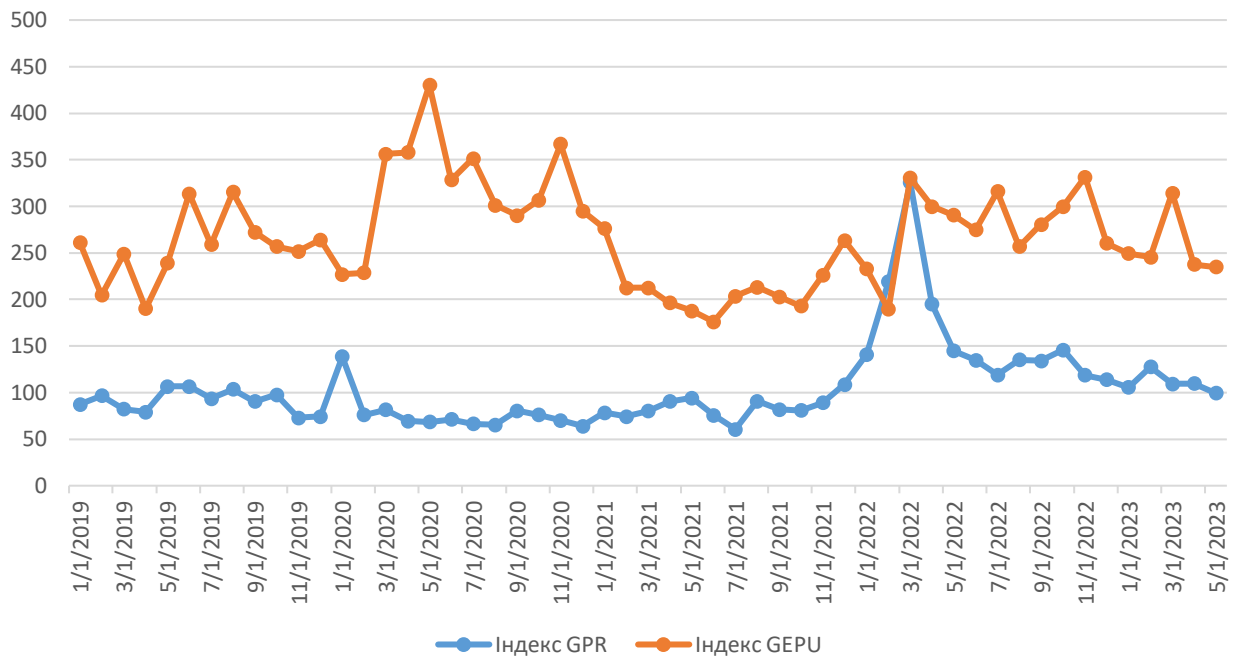

Рис. 2.7. Динаміка індексів GPR та GERU за період 01.01.2019 – 01.05.2023
Джерело: складено автором за даними [16]

На сучасному етапі банківська система як ніколи працює в умовах надзвичайно високого рівня невизначеності, оскільки масштаби негативних наслідків, які пов'язані з початком та тривалістю воєнного стану в країні, постійно зростають. Схематично вплив воєнних дій на стабільність банківської системи зображено на рис. 2.8. Невизначеність, яка породжує неможливість оцінити розвиток подій в майбутньому з коротко- та довгострокової перспективи населенням та бізнесом призводить до зменшення притоку вкладень, обсягу та якості кредитного портфеля банків, а це, в свою чергу, впливає на ліквідність банківської системи в цілому.

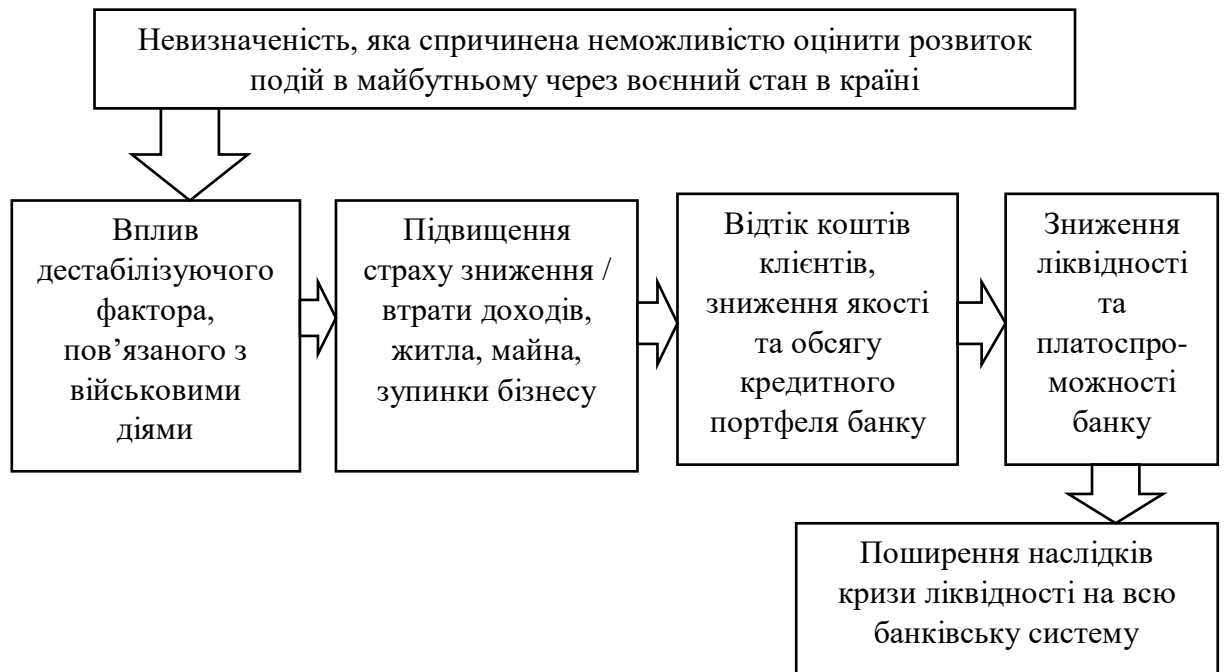

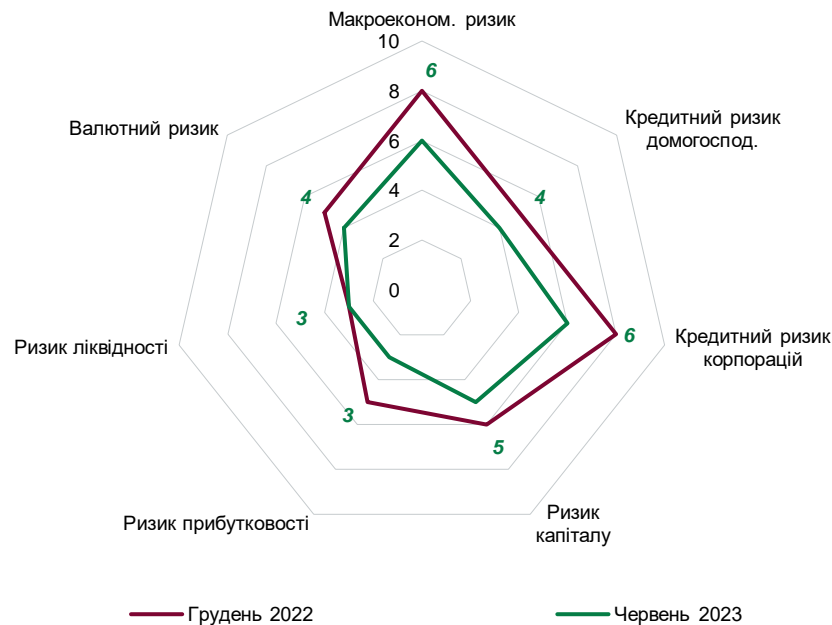
Рис. 2.8. Вплив невизначеності, пов'язаної з воєнними діями на банківську систему

Джерело: складено автором

Поряд з наведеним, у Звіті про фінансову стабільність Національний банк наводить результати досить детального аналізу банківських ризиків, які характеризують достатньо стабільний стан банківської системи та позитивні тенденції у рівнях ризику, в порівнянні із початком 2022 року. Так, з карти ризиків (рис. 2.9), ми робимо висновок про зменшення практично усіх видів банківських ризиків. Так, зниження макроекономічного ризику пов'язують із вмінням зберегти стійкість енергетичної інфраструктури, попри катастрофічні руйнування. Це позитивно вплинуло на прогноз показників ВВП та поживлення внутрішнього попиту. Поряд з тим, спостерігається значне покриття дефіциту державного бюджету за рахунок зовнішнього боргу і, відповідно, зростання співвідношення державного зовнішнього боргу до ВВП.

Зниження обсягу кредитного портфеля населення і бізнесу спричинило зниження боргового навантаження, а відтак, і корпоративного кредитного ризику та кредитного ризику домогосподарств. Незважаючи на позитивні очікування

зміни ділової активності, якість кредитного портфеля залишається низькою через значне переміщення кредитів у непрацюючі.

Примітка: Національний банк України оцінює кредитні ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий.

Рис. 2.9. Картка ризиків банківського сектору [16]

Сформований обсяг непрацюючий кредитів, який зумовлений військовими діями в країні, може створювати певний тиск і на ризик капіталу. Проте, попри це протягом останнього року відбувається зростання обсягу капіталу за рахунок прибутковості банків та зниження розміру кредитного портфеля, що зумовило зниження кредитного ризику.

Ризик прибутковості знизився до 2, що вважається помірним у цій сфері. Зростання прибутковості відбулося через суттєве зростання процентних доходів, які знову ж таки спричинені вкладенням вільної ліквідності у цінні папери та зниженням обсягу відрахувань у резерви протягом останнього року.

Протягом останнього року банки намагалися нарощувати кошти клієнтів, обсяг яких різко впав через початок воєнного стану, та утримувати високий рівень ліквідності. Такі заходи спричинили утримання ризику ліквідності на рівні 2.

Тенденції зміни валютного ризику також є позитивними. Політика Національного банку та заходи, які вживалися для скорочення розривів у валютному курсі між готівковим та безготівковим ринком дало свої результати. В той же час суттєва міжнародна підтримка дала можливість до нарощення міжнародних резервів та покращення курсових очікувань населення та бізнесу.

Індекс фінансового стресу також може бути індикатором, який попри те, що характеризує лише поточну ситуацію, може вказувати на певні очікування та прогнози щодо формування безпечного середовища у фінансовій сфері, в тому числі і банківському секторі. Даний індекс розраховується Національним банком на основі 20 індикаторів, які групуються за 5-ма субіндексами, серед них: субіндекс банківського сектору, поведінки домогосподарств, корпоративних та державних цінних паперів, а також субіндекс валютного ринку. На рис. 2.10 зображено індекс фінансового стресу починаючи з червня 2008 року до червня 2023 року та зазначено основні події, які спровокували його різке підвищення чи зниження.

Рис. 2.10. Індекс фінансового стресу за період 06.2008 – 06.2023 [16]

Зазначимо, що індекс фінансового стресу дає можливість оцінити рівень стресу фінансової системи, глибину і тривалість періоду нестійкості фінансових ринків та ефективність вжитих антикризових заходів.

Якщо детальніше проаналізувати даний індекс, то з рис. 2.11 можемо побачити, що найбільші зміни у ньому були спричинені субіндексом валютного ринку та субіндексом корпоративних цінних паперів. Банківський індекс також зростав протягом останнього півріччя 2022 року, проте його негативний вплив на індекс фінансового стресу залишався найнижчим.

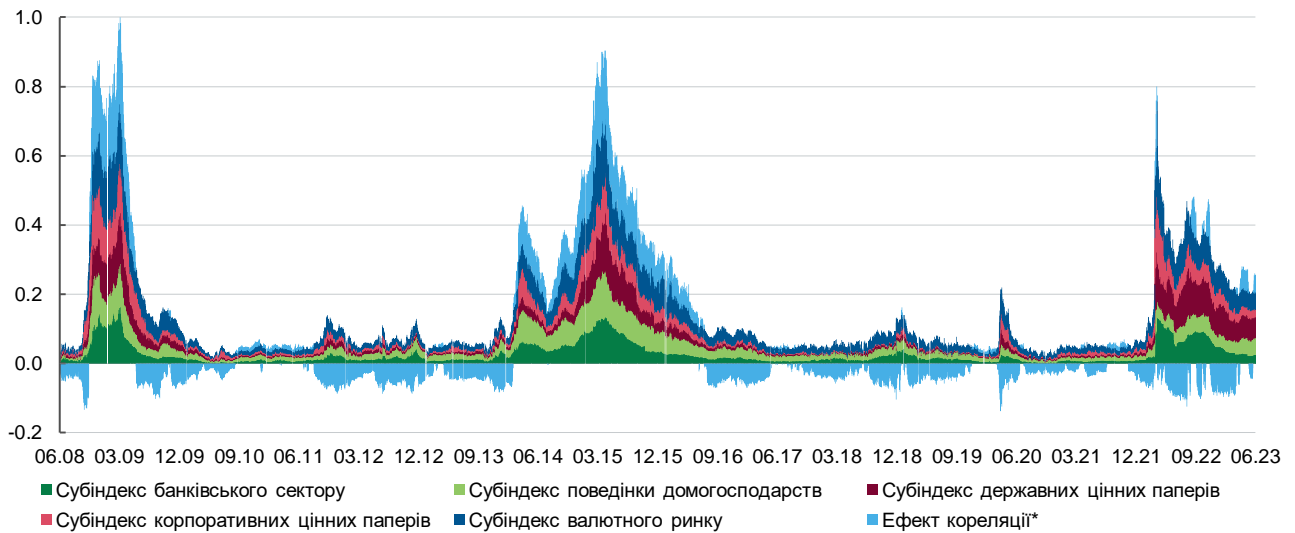

Рис. 2.11. Динаміка субіндексів, які формують індекс фінансового стресу за період 06.08.2022 – 06.2023 [16]

Підсумовуючи зазначене, можемо сказати, що банківська безпека України залежить від впливу великої кількості факторів, серед яких можемо виділити як основні фактори геополітичного характеру.

Висновки до розділу 2

Аналіз стану банківської безпеки, проведений у другому розділі роботи дає змогу зробити висновок про те, що рівень банківської безпеки є доволі низьким протягом 2019 – 2023 років. На це вказує інтегральний показник банківської безпеки, розрахований нами на основі Методичних рекомендації щодо розрахунку економічної безпеки. До такого стану призвело ряд чинників, серед яких вагомими є ті індикатори які бралися до уваги при розрахунку даного

інтегрального показника. У «небезпечних» розмірах або зонах перебували такі показники як частка протермінованої заборгованості за кредитами, яка перевищувала своє критичне значення більш, ніж у 5 разів. На такий стан, безумовно вплинула політична ситуація в країні, яка призвела до скорочення обсягу кредитного портфеля та погіршення його якості за рахунок переведення значної частки кредитів у сферу непрацюючих. Співвідношення банківських кредитів до депозитів в іноземній валюті також суттєво знизилося і на сьогодні його рівень є значно нижчим критичного рівня.

Рентабельність активів у 2022 році була оптимальною, проте вже у 2023 почала знижуватися, що своєю чергою негативно позначилося на стані безпеки банківської системи.

Показник, який вказує на співвідношення обсягу ліквідних активів до короткострокових зобов'язань є занадто низьким протягом всього аналізованого періоду і потребує збільшення для приведення його розміру, хоча б до задовільного значення. Частка активів 5-ти найбільших банків є занадто високою і формує негативний вплив на банківську безпеку України.

З огляду на обставини геополітичного характеру, які загострилися з лютого 2022 року, банківська система України піддається значним та суттєвим ризикам. В сучасних умовах, ця сфера як ніколи працює в умовах надзвичайно високого рівня невизначеності, оскільки масштаби негативних наслідків, які пов'язані з початком та тривалістю воєнного стану в країні, постійно зростають.

Карти ризиків, сформована Національним банком вказує на зменшення практично усіх видів банківських ризиків. Так, зниження макроекономічного ризику пов'язують із вмінням зберегти стійкість енергетичної інфраструктури, попри катастрофічні руйнування. Це позитивно вплинуло на прогноз показників ВВП та пожвавлення внутрішнього попиту. Поряд з тим, спостерігається значне покриття дефіциту державного бюджету за рахунок зовнішнього боргу і, відповідно, зростання співвідношення державного зовнішнього боргу до ВВП.

Зниження обсягу кредитного портфеля населення і бізнесу спричинило зниження боргового навантаження, а відтак, і корпоративного кредитного ризику

та кредитного ризику домогосподарств. Незважаючи на позитивні очікування зміни ділової активності, якість кредитного портфеля залишається низькою через значне переміщення кредитів у непрацюючі.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Монетарні інструменти впливу на підвищення безпеки банківської системи в умовах воєнного стану

Банківська система є одним із ключових секторів економіки, адже саме з її допомогою здійснюються всі фінансові операції, відбувається взаємодія учасників господарських процесів. Зрозуміло, що з початком пандемічних подій, а опісля, ще й з початком воєнних дій, цей сектор економіки зазнав великих потрясінь. Національний банк України проявив блискавичну реакцію, яка виявилася у тому, що 24 лютого 2022 року було опубліковано Постанову про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану від 24.02.2022 № 18 [33], в якій окреслено ряд заходів, які б мали стабілізувати банківську систему у цей період. Серед таких заходів були як обмежувальні, так і організаційні, а саме:

- було призупинено роботу валютного ринку, за винятком операцій з продажу іноземної валюти клієнтами;
- офіційний курс, який діяв на дату прийняття постанови, був зафіксований;
- було введено заборону на видачу готівки з рахунків клієнтів у іноземній валюті, а також обмежено зняття готівки в сумі, що перевищує 100 тис. грн. на день, за винятком підприємств та установ, які виконують мобілізаційні завдання та ін.

Таким чином, відбулася певна зміна підходів до ведення монетарної політики (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняння принципів підходів до ведення монетарної політики «до»
та «під час» воєнного стану

Інструмент / принцип ведення монетарної політики	До введення воєнного стану	Під час дії воєнного стану
1	2	3
Облікова ставка	Основний інструмент	Допоміжний інструмент
Характер прийняття рішень з монетарної політики	Перспективний	В залежності від ситуації
Валютний курс	Плаваючий	Фіксований / обмежено фіксований
Валютні інтервенції	Для згладжування коливань валютного курсу	Як основна монетарна операція
Спрямування	Орієнтація на скасування валютних обмежень та лібералізацію руху капіталу	Орієнтація на обмеження валютних операцій та рух капіталу для підтримання фіксації валютних курсів
Фінансування бюджету	Заборона на монетарне фінансування бюджету	Монетарне фінансування бюджету тимчасово застосовувалося

Джерело: складено автором на основі [35]

Підтримання стабільного валютного курсу в умовах високого рівня невизначеності є основним фактором спокою населення та бізнесу та інструментом Національного банку у напрямі забезпечення стійкої цінової та фінансової політики. Стабілізація валютного курсу здійснюється інтервенціями з продажу іноземної валюти Національним банком та певними адміністративними обмеженнями на валютні операції та ті, які пов'язані з рухом капіталу.

Інфляція також здійснює значний вплив на стабільність фінансової системи, в тому числі і банківської сфери. Незважаючи на те, що індекс споживчих цін суттєво зріз у зв'язку з воєнними діями, починаючи від квітня 2023 року відбувається його поступове зниження (рис. 3.1). Зниження цін вдалося досягти, в тому числі, і за рахунок реалізації ряду заходів з забезпечення стабільності курсу іноземної валюти.

Рис. 3.1. Динаміка індексу споживчих цін в Україні за період 01.2022 – 08.2023 [27]

Облікову ставку Національного банку також було знижено з 22 % до 20% у вересні, а далі до 16 %, що стало можливим через забезпечення макроекономічної стійкості. Ураховуючи сповільнення інфляції, вважається, що зниження облікової ставки не призведе до відтоку депозитів з банків, проте, зможе підвищити обсяги кредитування.

Важливим моментом монетарних заходів підтримання фінансової стабільності держави є затвердження та прийняття Національним банком разом з Міністерством фінансів, Національною комісією цінних паперів та фондового ринку, а також Фондом гарантування вкладів фізичних осіб Стратегії розвитку фінансового сектору [27]. Дана Стратегія передбачає, що дії зазначених інституцій будуть спрямовані на: макроекономічну стабільність; фінансову стабільність; забезпечення заходів для роботи фінансової системи на відновлення країни; розвиток ринку фінансових послуг; інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладень фізичних осіб (рис. 3.2).

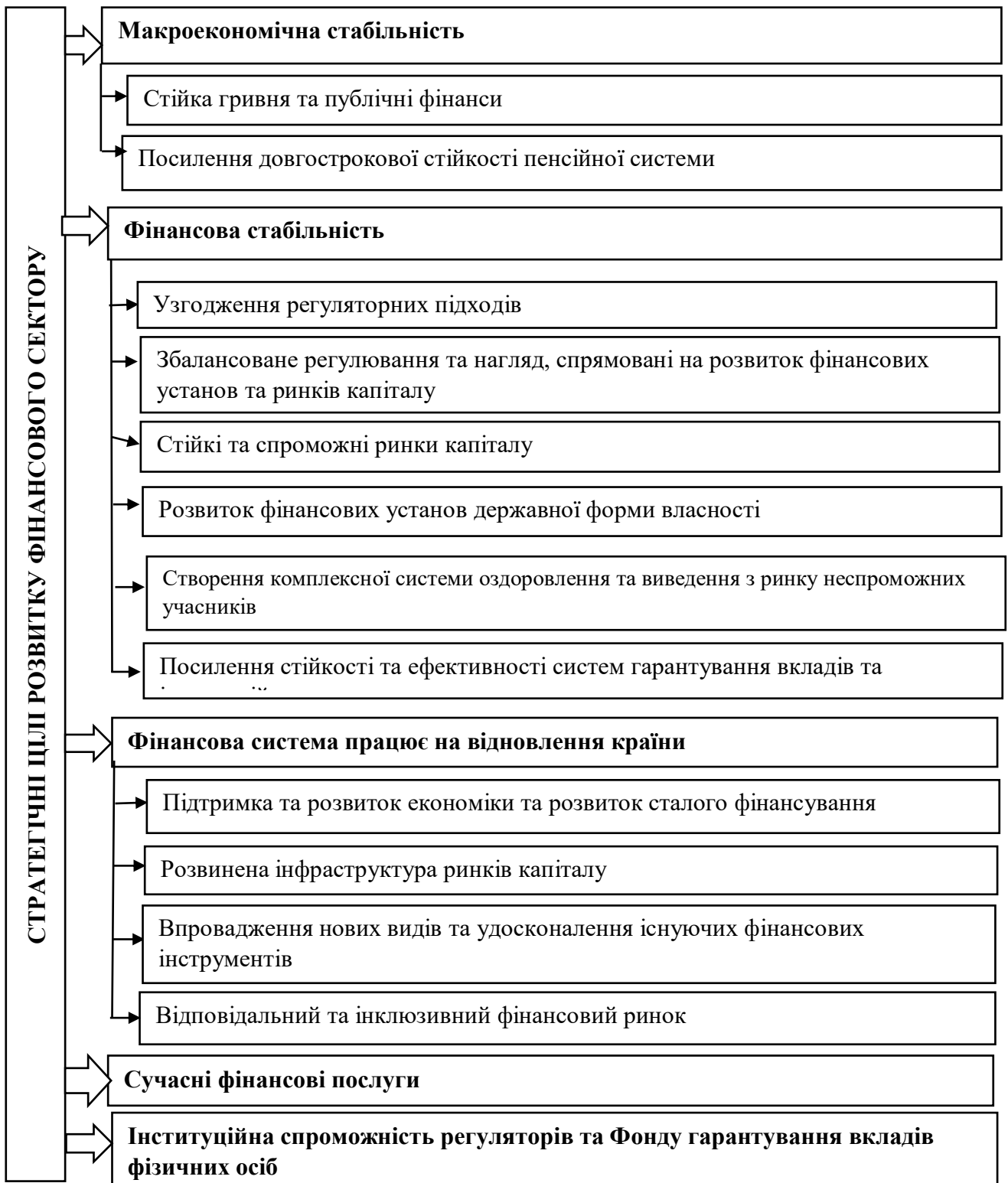

Рис. 3.2. Ключові цілі Стратегії розвитку фінансового сектору

Джерело: складено автором на основі [36]

Таким чином, монетарну політику нашої держави сьогодні можна охарактеризувати як таку, яка є: надійною та доволі передбачуваною, навіть за

умов суттєвої невизначеності; зрозумілою для міжнародних інвесторів та інших партнерів; здатною подолати інфляцію; доволі гнучкою для стабілізації економічного циклу; здатною урегулювати та забезпечити стійкість валютного ринку.

Безумовно, сьогодні існує ще чимало викликів та проблем у монетарній політиці для можливого відновлення банківської системи та економіки в цілому, проте є ряд напрацьованих механізмів, в тому числі тих, які передбачені вищезазначеною Стратегією (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Виклики та проблеми монетарної політики на етапі відновлення економіки [35]

Виклики	Проблеми	Рішення
Необхідність поживлення кредитування з наслідками для монетарної емісії	Банки не наважуються видавати кредити через високі ризики	Страхування ризиків воєнного та політичного характеру та надання гарантій за виданими кредитами
Укріплення курсу обміну через значне надходження іноземної валюти	Вразливість експортно-орієнтованих секторів економіки	Здійснення валютних інтервенцій та контроль за короткостроковим капіталом
Профіцит ліквідності банківської системи	Послаблення монетарної трансмісії	Реалізація заходів з оптимізації ліквідності
Коригування відносних цін через структурні зміни	Неузгодженість між цілями цінової стабільності та економічного відновлення	Забезпечення зниження інфляції протягом тривалого періоду

Підсумовуючи зазначимо, що передбачається повільна, але систематична лібералізація фінансових ринків та забезпечення політики інфляційного таргетування з гнучким валютним курсом. Передбачається, що важливим завданням, яке потребує втілення є пошук можливостей для відновлення фінансової інфраструктури на територіях, які були деокуповані. Також потребує урегулювання процедура визнання неплатоспроможності та виведення з ринку банківських установ, які були визнані такими.

3.2. Аналіз та удосконалення підходів до розпізнавання загроз та викликів банківській безпеці

Система своєчасного розпізнавання загроз та викликів повинна бути спрямована на формування інформації про: наявність та масштаб виникнення; можливість їх зміни; характер появи факторів виникнення; джерела виникнення; спрямованість; потенційні збитки від їх появи; потенційні засоби їх запобігання.

Ключовим аспектом виявлення загроз та викликів має стати формування суб'єктами банківської системи переліку наявних та потенційних загроз з визначенням їх основних особливостей. При цьому, необхідним є поділ загроз на такі, що потребують миттєвої реакції, та такі, на які можна реагувати згодом.

Можливість виникнення загроз оцінюється, зазвичай, методами статистичного чи експертного аналізу, серед яких варто відзначити:

- SWOT-аналіз (strength – сильні сторони; weakness – слабкі сторони; opportunities – можливості; treats – загрози, які зумовлюють ризики) дозволяє оцінити на основі визначення сильних і слабких сторін функціонування банківської системи її можливості та загрози, виникнення ризиків;
- PEST-аналіз (political – політичні фактори; economical – економічні фактори; social – соціальні фактори та technological – технологічні фактори) дає можливість виявити основні напрями виникнення зовнішніх чинників політичного, економічного, соціального та технологічного характеру;
- SWIFT-аналіз (structure what if technique – підхід «що-якщо») дозволяє за допомогою висунення ряду припущень оцінити можливість появи загрози та попередньо оцінити наслідки її настання;
- LOPA метод (layers of protection analysis – аналіз незалежних рівнів засобів захисту) дає можливість оцінити, чи заходи захисту, контролю та послаблення ризиків є достатніми чи недостатніми.

На основі переліку виявлених загроз повинні бути розроблені заходи для збереження банківської системи від їх можливого настання або, в найкращому сценарії, уникнення їх повністю. Такі заходи мають носити попереджувальний та протидіючий характер (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Заходи для захисту банківської системи від загроз і викликів

Джерело: складено автором на основі [22]

Загалом систему протидії загрозам і викликам у банківській системі варто будувати за наступним алгоритмом:

1. Оцінка можливостей системи. Цей етап мав би характеризуватися детальною діагностикою банківської системи для оцінки її здатності протистояти тим викликам, які існують або можуть виникнути.

2. Проведення факторного аналізу на основі системного підходу для визначення взаємообумовленості та взаємозв'язків між окремими елементами

банківської системи. Тут важливо прослідкувати ті причинно-наслідкові зв'язки, які лежать на поверхні (є видимо і чітко прослідковуваними), та ті, які є прихованими і потребують глибших досліджень.

3. Визначення слабких місць банківської системи, оскільки саме вони при настанні кризових факторів та дестабілізуючих чинників можуть призвести до різкого погіршення системи.

4. Визначення наявних та можливих загроз для формування безпечного середовища банківської системи. Виявлення та оцінка тих факторів та обставин, які можуть призвести до розбалансування стану банківської системи, зруйнувати логічну послідовність формування взаємозв'язків між окремими явищами та процесами у ній.

5. Окреслення вектору розвитку банківської системи та зміцнення її безпеки, а також розроблення плану дій, який направлений на максимальне використання потенціалу для розвитку та мінімізації / усунення негативного впливу дії загроз і викликів.

Застосування наведеного алгоритму доцільно розпочати з використання найбільш поширеного і дослідженого в наукових джерелах методу SWOT-аналізу (табл. 3.3). Такий аналіз проведемо, з урахуванням результатів дослідження, отриманих нами у попередньому розділі цієї роботи.

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз банківської системи України в сучасних умовах

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
1. Висока рентабельність активів (<i>свідчить про ефективне використання активів у банківській системі</i>). 2. Наявність банків з іноземним капіталом (<i>дозволяє підвищувати рівень фінансової стабільності; сприяє формуванню здорової конкуренції; призводить до впровадження міжнародної практики банківського регулювання до національної</i>). 3. Відповідність усім нормативам Національного банку (<i>свідчить про дотримання вимог банківського регулятора</i>).	1. Високий рівень частки протермінованої заборгованості за кредитами (<i>свідчить про низьку платоспроможність населення та бізнесу та їх нездатність покривати свої зобов'язання за кредитами</i>). 2. Низький рівень співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті (<i>характеризує низьку можливість банківських установ до видачі кредитів через високий рівень ризику їх неповернення</i>). 3. Зниження частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків (<i>свідчить про вихід іноземних банків з ринку України, хоча</i>

Продовження табл. 3.3

1	2
	<i>може бути спричинене закриттям російських банків в Україні).</i>
4. Висока ліквідність (дозволяє підтримувати платоспроможність та фінансову стійкість банківської системи за рахунок можливості покриття зобов'язань). 5. Зниження індексів GPR та GEPU (дає можливість покращити геополітичні прогнози та позитивно впливає на стабільність банківських систем у світовому на вітчизняному вимірі). 6. Зростання прибутковості (у сучасних умовах можливість нарощувати рівень прибутковості свідчить про стійкість банківських установ та ефективну політику Центрального банку). 7. Скорочення макроекономічного ризику, кредитного ризику домогосподарств та корпорацій, ризику прибутковості та валютного протягом останнього року (свідчить про стабілізацію банківської системи після «шоку війни» та достатньо ефективну політику управління ризиками). 8. Виведення російських банків з ринку (дозволило підвищити рівень банківської безпеки України)	4. Зниження співвідношення довгострокових кредитів та депозитів (свідчить про низьку платоспроможність населення та бізнесу та їх нездатність покривати свої зобов'язання за кредитами). 5. Висока частка концентрації активів 5-ти найбільших банків (характеризує недостатньо ефективний механізм розвитку банківської інфраструктури та безсистемність під час виведення банків з ринку). 6. Високий рівень доларизації активів і пасивів банківських установ (внаслідок коливань валютного курсу та девальвації гривні). 7. Високий рівень пов'язаного кредитування (внаслідок низького рівня управління банківськими ризиками). 8. Висока невизначеність зовнішнього середовища (через запровадження воєнного стану та військові дії на території України). 9. Низька ефективність грошово-кредитної та валютної політики (через зростання зовнішнього боргу та залежність від міжнародних донорів).
Можливості	Загрози
1. Підвищення ефективності валютної та грошово-кредитної політики (призведе до зниження вартості банківських ресурсів, відсоткових ставок, урегулювання валютного курсу). 2. Подальше удосконалення банківського нагляду (дозволить знизити ризики банківської діяльності та підвищити ефективність системи управління банками). 3. Удосконалення банківського законодавства та подальша імплементація його до міжнародних стандартів (дозволить підвищити частку іноземного капіталу у статутному капіталі банків). 4. Впровадження інноваційних технологій (дозволить покращити систему фінансового моніторингу за банківськими операціями, скоротити час на їх виконання).	1. Непрогнозована можливість настання негативних подій, пов'язаних з воєнним станом (блекаут, окупація територій, руйнування банківських установ тощо). 2. Низький рівень незалежності Центрального банку України від зовнішніх партнерів (негативно позначається на ефективності ведення монетарної політики та прийнятті самостійних рішень щодо її реалізації). 3. Низький рівень узгодженості грошово-кредитної та фіскальної політики (сповільнює прийняття ефективних рішень щодо подолання дисбалансів у розвитку банківської системи). 4. Високий рівень настання кризових або, навіть, шоків подій (призводить до частих коливань рівня банківської безпеки в цілому та окремих індикаторів її формування).

Закінчення табл. 3.3

1	2
5. Посилення системи банківського та ризик-менеджменту <i>(дозволить ефективніше управляти ризиками та підвищити рівень банківської безпеки).</i>	5. Низька довіра населення до банківської системи України <i>(призводить до виникнення дисбалансів у формуванні депозитного та кредитного портфеля та короткострокової ресурсної бази вітчизняних банків).</i> 6. Низький рівень ділової активності бізнесу та платоспроможності населення <i>(знижує можливості банків у формуванні кредитного портфеля).</i> 7. Високий рівень тіньової економіки <i>(знижує можливості банків до залучення коштів клієнтів за депозитами).</i>

Джерело: складено автором

Дані SWOT-аналізу характеризують банківську систему України як таку, що має багато слабких сторін та загроз, проте, на це є доволі об'єктивні причини. На нашу думку, вона зуміла адаптуватися до негативних чинників та зуміла накопичити і багато позитивних факторів для свого подальшого можливого розвитку.

Висновки до розділу 3

Національний банк України проявив блискавичну реакцію на запровадження в Україні воєнного стану і 24 лютого 2022 року було опубліковано Постанову про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану від 24.02.2022 № 18. Цією Постановою окреслено ряд заходів, які б мали стабілізувати банківську систему у цей період, серед яких: призупинення роботи валютного ринку, за винятком операцій з продажу іноземної валюти клієнтам; фіксація валютного курсу; введення заборони на видачу готівки з рахунків клієнтів у іноземній валюті; обмеження зняття готівки.

Стабілізація валютного курсу в умовах високого рівня невизначеності стала важливим засобом для заспокоєння панічних дій з боку населення та бізнесу. Очікується, що зниження облікової ставки у вересні 2023 року до 20% зможе призвести до збільшення обсягів кредитування.

Важливим моментом монетарних заходів підтримання фінансової стабільності держави є затвердження та прийняття Національним банком разом з Міністерством фінансів, Національною комісією цінних паперів та фондового ринку, а також Фондом гарантування вкладів фізичних осіб Стратегії розвитку фінансового сектору, яка передбачає, що дії зазначених інституцій будуть спрямовані на: макроекономічну стабільність; фінансову стабільність; забезпечення заходів для роботи фінансової системи на відновлення країни; розвиток ринку фінансових послуг; інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладень фізичних осіб.

Систему протидії загрозам і викликам у банківській системі варто будувати за наступним алгоритмом: оцінка можливостей системи; проведення факторного аналізу на основі системного підходу для визначення взаємообумовленості та взаємозв'язків між окремими елементами банківської системи; визначення слабких місць банківської системи; визначення наявних та можливих загроз для формування безпечного середовища банківської системи

Проведено SWOT-аналіз банківської системи України, який дозволяє зробити висновок про неї як таку, що має багато слабких сторін та загроз, проте, здатну до швидкої адаптації настання негативних чинників та накопичення позитивних факторів для свого подальшого можливого розвитку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі нами проведено дослідження теоретичних засад банківської безпеки, оцінено її стан та подано пропозиції для мінімізації загроз банківської безпеки України. За результатами цього дослідження зроблено наступні висновки:

1. Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ, що дозволить забезпечити ефективність функціонування банківської системи та дасть змогу захистити її від різного роду загроз. Банківську безпеку розглядають як економічну та / або фінансову. При цьому, під економічною безпекою розуміють такий стан банківської системи, який не дозволяє порушити її, будь-якими негативними діями сторонніх осіб. Фінансову безпеку банківської системи розглядають як можливість недопущення та здатність до протидії явним і потенційним загрозам фінансовому стану банківської системи держави.

Загроза банківській безпеці – це потенційно можливі або реальні дії з боку третіх осіб, які можуть завдати або завдають шкоду чи негативні наслідки банківській системі. Це також сукупність факторів та обставин, які створюють небезпеку для виконання банківською системою своїх функцій.

2. Методика оцінки банківської безпеки ґрунтується на Методичних рекомендаціях щодо розрахунку економічної безпеки України. Дані рекомендації в частині банківської безпеки пропонують перелік індикаторів для проведення такої оцінки, які поділяють на індикатори типу С (стимулятори), індикатори типу В (дестимулятор), та індикатори типу А (змішаний тип). На основі даних індикаторів та їх вагових значень за допомогою лінійної функції визначають інтегральний показник, який вказуватиме на рівень банківської безпеки.

3. Рівень банківської безпеки за аналізований період систематично знижувався. Так, станом на кінець 2019 року його значення перебувало на рівні 0,3152, а станом на серпень 2023 року – 0,0537. Таким чином, спостерігаємо його зниження на 0,2615 пунктів. До такого стану призвело ряд чинників, серед яких

вагомими є ті індикатори які бралися до уваги при розрахунку даного інтегрального показника. У «небезпечних» розмірах або зонах перебували такі показники як частка протермінованої заборгованості за кредитами, яка перевищувала своє критичне значення більш, ніж у 5 разів. На такий стан, безумовно вплинула політична ситуація в країні, яка призвела до скорочення обсягу кредитного портфеля та погіршення його якості за рахунок переведення значної частки кредитів у сферу непрацюючих. Співвідношення банківських кредитів до депозитів в іноземній валюті також суттєво знизилося і на сьогодні його рівень є значно нижчим критичного рівня.

Рентабельність активів у 2022 році була оптимальною, проте вже у 2023 почала знижуватися, що своєю чергою негативно позначилося на стані безпеки банківської системи.

Показник, який вказує на співвідношення обсягу ліквідних активів до короткострокових зобов'язань є занадто низьким протягом всього аналізованого періоду і потребує збільшення для приведення його розміру, хоча б до задовільного значення. Частка активів 5-ти найбільших банків є занадто високою і формує негативний вплив на банківську безпеку України.

4. З огляду на обставини геополітичного характеру, які загострилися з лютого 2022 року, банківська система України піддається значним та суттєвим ризикам. В сучасних умовах, ця сфера, як ніколи, працює в умовах надзвичайно високого рівня невизначеності, оскільки масштаби негативних наслідків, які пов'язані з початком та тривалістю воєнного стану в країні, постійно зростають.

5. Важливим моментом монетарних заходів підтримання фінансової стабільності держави є затвердження та прийняття Національним банком разом з Міністерством фінансів, Національною комісією цінних паперів та фондового ринку, а також Фондом гарантування вкладів фізичних осіб Стратегії розвитку фінансового сектору, яка передбачає, що дії зазначених інституцій будуть спрямовані на: макроекономічну стабільність; фінансову стабільність; забезпечення заходів для роботи фінансової системи на відновлення країни;

розвиток ринку фінансових послуг; інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладень фізичних осіб.

6. Систему протидії загрозам і викликам у банківській системі варто будувати за наступним алгоритмом: оцінка можливостей системи; проведення факторного аналізу на основі системного підходу для визначення взаємообумовленості та взаємозв'язків між окремими елементами банківської системи; визначення слабких місць банківської системи; визначення наявних та можливих загроз для формування безпечного середовища банківської системи

Проведено SWOT-аналіз банківської системи України, який дозволяє зробити висновок про неї як таку, що має багато слабких сторін та загроз, проте, здатну до швидкої адаптації настання негативних чинників та накопичення позитивних факторів для свого подальшого можливого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О., Путінцева Т. Формування комплексної програми забезпечення фінансової безпеки комерційних банків. *Світ фінансів*. 3(68). 2021. С. 65 – 79.
2. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економічне прогнозування*. 2006. № 1. С. 7 – 32.
3. Букорос Т. О. Невизначеність як фактор політичних змін. *Чорноморський державний університет ім. Петра Могили. Наукові праці: Політологія*. 2015. Т. 260. № 248: С. 62-65.
4. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти: моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 358 с.
5. Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. *Проблеми економіки*. № 4. 2012. С. 200 – 204.
6. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис. канд. ек. наук : 08.00.08. Київ, 2016. 240 с.
7. Вовченко Р.С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки. *Збірник наукових праць «Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики»*. 2013. № 1. С.75-83.
8. Вовченко Р.С. Напрями підвищення фінансової безпеки банківського сектору економіки України. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С.87-94.
9. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.12. С. 194 – 198.
10. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2003. № 4. С. 27 – 28.
11. Давиденко Н.М., Колодяжна В.О. Оцінювання фінансової безпеки банківської системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. № 40. С. 51 – 58.

12. Дмитров С.О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. *Фінансовий простір. № 2 (6). 2012.* С.11 – 15.
13. Енциклопедія банківської справи України [за ред. В.С. Стельмах]: Національний банк України, Інститут незалежних експертів. К.: Молодь, 2001. 680 с.
14. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.
15. Зачосова Н.В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції.* 2011. № 4. С. 74 – 78.
16. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4.
17. Значення економічних нормативів в цілому по системі. Офіційна сторінка НБУ. URL: [https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#2].
18. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: навч. посібн. К.: Вид-во КНЕУ, 2002. 190 с.
19. Карчева Г., Карчева І. Теоретичні та практичні аспекти управління фінансово-економічною безпекою банків. *Економічний аналіз.* 2022. Том 32. № 1. С. 189 – 198.
20. Корчева В. І., Крючкова Н. М. Концепція невизначеності в сучасній економічній теорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2015. №5: С. 73-77.
21. Корченко А.О., Скачек Л.М., Хорошко В.О. Банківська безпека: підручник [за заг.ред. докт. техн. наук, проф. О.В. Хорошка]. К.: ПВП «Задруга», 2014. 185 с.
22. Лагно А.А. Розпізнавання загроз та усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України: дис. на здобуття ступеня доктора філософії. Львівський національний університет імені Івана

Франка. Львів. 2023. С. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/diss_Lahno.pdf

23. Лісняк А.Є. Формування стратегії забезпечення фінансової безпеки банку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 2. 2018. С. 72 – 77.
24. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277.
25. Мордань Є.Ю., Журавка О.С., Діденко К.В., Кравченко Я.І. Фінансова безпека банків: сутність та оцінка. *Бізнес-інформ*, 1, 2021, С. 243 – 251.
26. Ніколаєнко Ю.В. Фінансова безпека банківського сектору України: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2017. 322 с..
27. Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні за період 16.08.2023 – 15.09.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynenoho-stanu-v>
28. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
29. Financial Soundness Indicators (FSIs). International monetary Fund. URL: <https://data.imf.org/?sk=51b096fa-2cd2-40c2-8d09-0699cc1764da/>
30. Педченко Н.С., Дячек С.М. Розвиток методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки банківської системи України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 1(91). С. 133 – 145.
31. Перехрест Л. М. Забезпечення фінансової безпеки банків в умовах нестабільного економічного середовища: дис. канд. ек. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2011. 254 с.
32. Побережний С. М., Пластун О.Л., Болгар Т.М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посібник. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2010. 112 с.

- 33.Постанова про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану від 24.02.2022 № 18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>.
- 34.Рисін В. В. Системний ризик банківського сектора: сутність, форми та чинники. *Ефективна економіка*. № 4. 2010. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=184>.
- 35.Роль монетарної політики під час війни та в післявоєнному відновленні. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Volodymyr_Lepushynskyi_Role_monetary_policy_in_wartime_and_post-war_recovery_pr_2023-05-12.pdf?v=4.
- 36.Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=4.
- 37.Франчук В.І., Мельник С.І. Науково-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки комерційного банку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. №1. С. 48-58.
- 38.Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних банків. *Фінанси України*. 2004. № 11. С. 118 – 124.
- 39.Шевчук, А. М. Банківські ризики: міжнародні та вітчизняні стандарти. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 24. № 2. С. 38-42.
- 40.Штаєр О. М., Колодізєв О.М. Формування універсальної системи оцінки економічної безпеки банку. *Проблеми економіки*. 2011. № 2. С. 67–75.
- 41.Berger A. N., Guedhami O., Kim H. and Li X. Economic Policy Uncertainty and Bank Liquidity Creation. *Journal of Financial Intermediation*, Forthcoming. 2017. URL: https://sc.edu/study/colleges_schools/moore/documents/finance/berger/economic-policy-uncertainty-andliquidity-creation-november-2017-11-7.pdf.
- 42.Economic Policy Uncertainty Index. Economic Policy Uncertainty. URL: <https://www.policyuncertainty.com/index.html>.

43. Financial stability review. December 2022. European Central Bank, 2022. 223p.
URL: www.ecb.int/pub/fsr
44. Financial Soundness Indicators (FSIs). International monetary Fund. URL:
<https://data.imf.org/?sk=51b096fa-2cd2-40c2-8d09-0699cc1764da>
45. Geopolitical Risk Index. Economic Policy Uncertainty. URL:
<https://www.policyuncertainty.com/gpr.html>.
46. Ghirelli C., Gil M., Pérez J. and Urtasun A.. Measuring economic and economic policy uncertainty and their macroeconomic effects: the case of Spain. *Empirical Economics*. 2019. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00181-019-01772-8>.
47. Karnizova L. and Jiaxiong C. Economic Policy Uncertainty, Financial Markets and Probability of US Recessions. *Economics Letters*. 125.2. 2014. pp. 261-265.
URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82577811.pdf>.
48. The impact of uncertainty on activity in the euro area. European Central Bank. *Economic Bulletin*. 2016. Issue 8. URL:
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201608.en.pdf>.
49. The World Uncertainty Index. International monetary fund. *Finance & development*. 2020. Volume 57, Issue 1. URL:
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/03/imf-launches-world-uncertaintyindex-wui-furceri.htm>.
50. Wu J., Yao Y., Chen M. and Jeon B. Economic uncertainty and bank risk: Evidence from emerging economies. School of Economics Working Paper Series. LeBow College of Business, Drexel University. 2019. 54 p. URL:
<http://apjfs.org/resource/global/caf/2019-11-1.pdf>.